

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Чорноморський державний університет ім. Петра Могили

Юридичний факультет

КУРС ЛЕКЦІЙ З КРИМІНАЛІСТИКИ

**ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ, ПОНЯТТЯ,
СИСТЕМА, ДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ
І ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ**

Випуск 185

Миколаїв – 2012

УДК 340.П+343.98
ББК 67.Х+67.620
К 93

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Чорноморського державного університету ім. Петра
Могили (протокол № 9 (62) від 22.05.2008 р.).*

Рецензенти:

Басай В. Д., декан Івано-Франківського факультету національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., професор, академік Академії наук Вищої освіти України, Заслужений юрист України;

Стратонов В. М., декан юридичного факультету Херсонського державного університету, Заслужений юрист України, д-р юрид. наук, професор.

К 93

Курс лекцій з криміналістики. Періодизація розвитку, поняття, система, дисциплінарні зв'язки і дидактичні основи / Є. В. Кириленко, Т. О. Коросташова та ін. : [за наук. ред. О. А. Кириченка]. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – Вип. 185. – 64 с. – (Авторська лекція).

Викладено періодизацію розвитку вітчизняної криміналістики і стисло характеристику кожного з періодів. На підставі аналізу близько 200 існуючих дефініцій криміналістики запропоновано її поняттєутворюючі ознаки, першу і другу концепції визначення поняття даної науки та ордиристики, їх дисциплінарних зв'язків. Вивчення системи близько 500 існуючих підручників з криміналістики стало основою для новітньої системно-структурної будови і змістовно-тематичного наповнення базового навчального курсу цієї науки, розкриття сутності дидактичних основ чотиріступеневої криміналістичної освіти юристів, забезпечення даного процесу еталонним, ретроспективним і базовим навчальним курсом і системою спецкурсів.

Розроблено для студентів юридичного факультету Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. Може бути корисним для викладачів і студентів інших юридичних вузів і співробітників антиделіктних органів та представників інших напрямків юридичної діяльності.

УДК 340.П+343.98
ББК 67.Х+67.620

© Кириленко Є. В., Коросташова Т. О.,
Ланцедова Ю. О., Ткач Ю. Д.,
Тунтула О. С., 2012.
© ЧДУ ім. Петра Могили, 2012.

ПЛАН-КОНСПЕКТ

проведення 4-годинної лекції

У процесі вивчення даної теми передбачено розглянути такі питання:

1. Періодизація розвитку вітчизняної криміналістики і загальна характеристика кожного з періодів.
2. Сутність першої і другої концепцій поняття криміналістики та ординістики.
3. Системно-структурна будова і змістовно-тематичне наповнення базового навчального курсу криміналістики.
4. Науковий статус, дисциплінарні зв'язки і дидактичні основи.

ПИТАННЯ 1

Періодизація розвитку вітчизняної криміналістики і загальна характеристика кожного з періодів

На підставі детального вивчення публікацій провідних вітчизняних і закордонних вчених (І. С. Андрєєва, О. Я. Баєва, А. І. Вінберга, І. О. Возгріна, Г. Гроса, І. І. Ган, А. В. Іщенко, Є. П. Іщенко, О. А. Кириченка, Ю. І. Краснобаєва, І. П. Крилова, В. С. Кузьмічева, В. П. Лаврова, В. К. Лисиченка, М. В. Салтевського, З. Г. Самошиної, С. І. Тихенка, Ю. Торвальда, М. Г. Шурухнова та ін.) з питань хронології розвитку криміналістичних знань Ю. Д. Ткач дійшов висновку про те, що в якості критеріїв періодизації вітчизняної криміналістики найбільш обґрунтовано вважати її **назву, поняття, системно-структурну будову і міжнауковий статус**. Причому перший критерій – назва науки – доцільніше приймати до уваги лише протягом початкових періодів (до 30-х років), а три останніх – наступних періодів розвитку криміналістики.

Враховуючи вказані критерії, увесь **період розвитку вітчизняної криміналістики** вказаний автор поділяє на такі періоди:

1. **Перший період** – період зародження, накопичення і розвитку криміналістичних знань у межах антикримінального права і процесу, що тривав з давніх часів до 1898 р. і проявився спочатку в австро-німецькій літературі.

2. **Другий період** – період формування первісних уявлень про назву, поняття і систему криміналістики як самостійну науку, її місце у системі інших наук, який поділяється на два етапи:

2.1. *Перший етап другого періоду* – тривав з 1898 р. до 1935-1936 рр., коли здійснювалося накопичення і розвиток таких уявлень.

2.2. *Другий етап другого періоду* – мав місце з 1935-1936 рр. до 70-х років минулого століття, коли вказані уявлення проходили випробування у боротьбі з низкою небезпечних тенденцій криміналістики як самостійної науки.

3. **Третій період** – період визначення в основному поняття, системно-структурної будови і наукового статусу криміналістики, який поділяється на три етапи:

3.1. *Перший етап третього періоду* – тривав з 70-х до 90-х рр. минулого століття і характеризувався накопиченням та розвитком основних поглядів на вказані теоретичні категорії криміналістики.

3.2. *Другий етап третього періоду* – має місце з 90-х рр. минулого століття до цього часу, коли проходить узгодження в основному поглядів на поняття, системно-структурну будову, змістовно-тематичне наповнення і науковий статус криміналістики у контексті боротьби зі злочинами.

3.3. *Третій етап третього періоду* – фактично розпочався з 90-х рр. минулого століття, є перспективним і полягає в узгодженні в основному поглядів на ці теоретичні категорії криміналістики з точки зору розширення її завдань до боротьби зі всіма правопорушеннями [50, с. 43, 44; 51, с. 17-18 та ін.].

Характеризуючи стисло кожний з указаних періодів, Ю. Д. Ткач звертає увагу на те, що точну дату початку *першого періоду* встановити дуже важко, оскільки накопичення криміналістичних знань розпочалося здавна і єдиного підходу у вчених з цього приводу й досі немає. Зокрема, В. С. Кузьмічев і Г. І. Прокопенко пропонують розпочинати відлік розвитку криміналістики з 1792-1750 рр. до н. е., коли Законами Вавилонського царя Хамурапі передбачалося використання документів як засобів доказування [35, с. 39], а Р. С. Белкін – значно пізніше – з XV-XVI ст. нового часу, коли з'явилися перші згадування у судових архівах про огляд документів і дослідження почерків при розгляді справ про спадщину і спірних угод купівлі-продажу [4, с. 476] та ін.

Не можна достатньо точно висловитися і з приводу дати завершення першого періоду, коли В. Д. Спасович, читаючи 27 вересня 1860 р. лекцію з теорії судово-кримінальних доказів у залі Імператорського Санкт-Петербурзького університету, підкреслює, що саме німецька кримінальна криміналістика допомогла створити теорію непрямих доказів [43, с. 21]. Звідси складається уявлення про те, що власне криміналістика як наука вже існувала на той час, хоча загально визнаним батьком криміналістики вважається Ганс Грос, який у 1898 р. у назві та передмові до третього німецького видання посібника «Руководство для судебных следователей как система криминалистики» використав термін «криміналістика» і дійшов висновку про те, що даним посібником створена нова наука, яку слід назвати саме криміналістикою і дати їй перше визначення: «как учения о реальностях уголовного права» [13, с. VIII, XI]. Тут у найбільш загальних рисах визначалося й місце криміналістики поміж наук кримінального блоку [13, с. VII-XIV].

У передмові ж до четвертого видання Ганс Грос підкреслив, що, окрім найменування і визначення поняття, нова наука потребує і своєї системно-структурної будови. Існуючий поділ роботи на загальну та особливу частини, що був запозичений від системи кримінального права і кримінального процесу, з яких і вийшла криміналістика, не може бути сприйнятий новітньою наукою. Тому в майбутньому криміналістика, на думку Ганса Гроса, має поділятися хоча також на дві, але принципово інші частини: 1-ша частина – «Теоретическое учение о проявлениях преступлений»; 2-га частина – «Практическое руководство для производства следствий» [13, с. XVII].

Хто і коли саме створив криміналістику, ще не є однозначно вирішеним питанням. Варто перевірити оригінал першого видання вказаної лекції В. Д. Спасовича 1861 р., титул якого поміщено на с. 1 [43], щоб пересвідчитися у тому, що він дійсно містить такого роду висловлення власне з приводу криміналістики, і ці положення не є некоректною спробою новітніх видавців представити бажане за дійсне. Коли ж такого роду відомості про існування терміна і власне криміналістики як новітньої науки станом на 27.09.1860 р. підтвердяться, то це стане лише приводом щодо подальших досліджень: лекція В. Д. Спасовича лише побіжно стосується цієї проблеми, й остаточних відповідей не дає.

На самому початку *першого етапу другого періоду* розвитку криміналістики, у 1900-1903 рр., виникла й перша дискусія, протягом якої, насамперед, вирішувалося питання, чи має криміналістика право на існування. І зрозуміло, що опоненти об'єдналися у дві основні групи. Більшість авторів: Б. Зілер [13, с. IV], І. І. Ган [11], Л. Дудкін [13, с. IV], Ф. Ліст [5, с. 152-178], Е. Лозінг [11, с. 4], А. Люблінський [37, с. 114-124] та ін. підтримали Ганса Гроса і навіть стали пропонувати свої варіанти визначення поняття і міжнаукового статусу криміналістики та розв'язання деяких інших теоретичних проблем молодой науки [39]. Водночас Л. С. Белокріц-Котляревський [5], К. Штос [37, с. 122] і деякі інші автори категорично не визнавали криміналістики.

Проте довгий час не було одностайності й у прихильників криміналістики. Наприклад, С. О. Голунський [12], С. М. Трегубов [54], М. І. Якімов [61] і деякі інші вітчизняні автори не зразу сприйняли запропонований Гансом Гросом термін. Суперечки з цього приводу остаточно завершилися у нас на користь назви «криміналістика» лише десь через 40 років, коли у 1935-1936 рр. вийшов перший вітчизняний підручник з такою назвою [31; 32]. Цей підручник був двотомним, готувався колективом авторів, презентував, як виявилось пізніше, надто перспек-

тивну триелементну систему (часть 1 – «Уголовная техника», часть 2 – «Уголовная тактика», часть 3 – «Методики расследования отдельных видов преступлений») [31; 32] і містив найбільш правильно для того часу визначення криміналістики як «науки о расследовании преступлений» [31, с. 6]. Остання сприйняла загальні риси одного з перших уточнених визначень криміналістики Е. Лозінгом [11, с. 4].

Здавалося, що все це створювало необхідні умови для багаторічного успішного розвитку криміналістики, але, на жаль, наступний **другий етап другого періоду молоді науки**, який розпочався невдовзі, містив низку надто небезпечних тенденцій, зокрема:

1. Повернення до старої двоелементної системи у вигляді загальної та особливої частини, що М. Б. Шавер обґрунтував уже в 1938 р. у статті «Предмет и метод советской криминалистики» [55, с. 82] та у першій вітчизняній кандидатській дисертації з проблем криміналістики «Предмет и метод советской криминалистики и применение ее к расследованию отдельных видов преступлений» [56, с. 14] і пізніше впровадив у підручнику криміналістики 1940 р. видання [57], яке до середини 50-х рр. витримало декілька видань.

2. Передача тактики і методики кримінальному процесу, чого необґрунтовано домогся М. С. Строгович у 1942 р. у процесі дискусії на засіданні кафедри судового права Військово-юридичної академії [44, с. 6, 11].

3. Розчленування криміналістики, ініційоване ще на початку 50-х рр. П. І. Тарасовим-Радіоновим, на думку якого в криміналістиці є слідча та експертна частини [45, с. 10-13], розвинуте у 1959 р. М. М. Видрею і М. Н. Любарським, які пропонували розділити криміналістику на науку про слідство і судову техніку [10, с. 34-36]; і продовжене у 1960 р. О. Р. Шляховим, який вважав, що криміналістику варто поділити на слідчу техніку і криміналістичну експертизу [59, с. 6].

4. Вихід у 50-60-х рр. низки підручників, які не мали у своїй структурі чіткого розподілу на частини, що повертало криміналістику до першого етапу другого періоду її розвитку, коли саме така система даної науки була традиційною.

На щастя, у процесі дискусій на двох засіданнях Ради ВНДІ Прокуратури СРСР у 1952 р. та 1955 р. і на науковій конференції у цьому ж році у Харківському юридичному інституті три перші негативні тенденції були в основному подолані.

Проте погляди вітчизняних авторів на систему криміналістики розділилися. Більшість авторів: О. М. Васильєв, С. О. Голунський, Л. Н. Гусєв, С. П. Мітричев, М. С. Строгович та ін. відстоювали триелемент-

ну; О. І. Вінберг – чотириелементну; а А. А. Піонтковський, Л. І. Ураков, М. Б. Шавер та ін. – продовжували відстоювати стару двоелементну систему [50, с. 34].

Найбільшою підтримкою у цей час користувалися визначення поняття криміналістики, сформульовані А. І. Вінбергом [7, с. 4], С. П. Мітричевим, яке пізніше було наведено в його докторській дисертації «Основные теоретические вопросы советской криминалистики» [38, с. 8], та О. М. Васильєвим [6, с. 12-13]. Ці дефініції хоча і були значним кроком уперед порівняно з визначеннями поняття криміналістики першого етапу даного періоду, але все ж таки залишалися на рівні формування первісних уявлень про цю теоретичну категорію, оскільки відображали лише пошук поняттеутворюючих ознак і конструкції поняття молодій юридичної науки.

Характерними рисами *першого етапу третього періоду розвитку криміналістики* виявилось включення Р. С. Белкіним та Ю. І. Краснобаєвим у 1967 р. у поняття даної науки вказівки на вивчення певних закономірностей роботи з доказами [3, с. 92], перелік яких у 1968 р. Р. С. Белкін уточнив [30, с. 9] і у процесі проведеної у 60-70-х рр. серії наукових конференцій: зокрема, у Харкові у 1969 р., у Свердловську у 1970 р., у Москві у 1970 р. та у Мінську в 1973 р. [50, с. 35].

Цим самим були створені умови для переходу на чотириелементну систему криміналістики, і для початку формування в основному визначені її поняття, системно-структурна будова і науковий статус.

Саме протягом даного етапу розвитку криміналістики позначився стійкий ріст варіантів визначення поняття даної науки. Хоча найбільшою підтримкою все ж таки користувалися визначення поняття криміналістики Р. С. Белкіним, О. М. Васильєвим, В. Я. Колдіним, І. П. Криловим, С. П. Мітричевим, І. Ф. Пантелєєвим та ін. [50, с. 35], до 90-х років минулого століття вже нараховувалося біля ста тридцяти дефініцій криміналістичної науки [21 с. 160, 780-809].

У цей час поняття криміналістики стало предметом дослідження спеціальних кандидатських дисертацій Р. Г. Домбровського [14] і Ю. І. Краснобаєва [29], разом із системно-структурною будовою даної юридичної науки чи окремо було досліджено у низці докторських дисертацій та в інших фундаментальних роботах, у т. ч. у постійно зростаючій кількості підручників і навчальних посібників.

Незважаючи на це, головні теоретичні категорії криміналістики – її поняття, системно-структурна будова і науковий статус – залишилися на рівні накопичення матеріалу для їх визначення в основному, оскільки

протягом цього часу так і не з'явилося жодної дефініції криміналістики, яка б містила в собі всі об'єктивно необхідні поняттєутворюючі ознаки даної науки.

Тому суттєвим треба вважати появу з 90-х років минулого століття низки робіт О. А. Кириченка та його учнів [17; 18; 19; 20; 21; 22; 23 та ін.], у яких уже ставилося завдання піддати всесторонньому аналізу існуючі визначення поняття і варіанти системно-структурної будови криміналістики з точки зору більш точного узгодження між собою головних теоретичних категорій і відображення ними природних завдань даної науки. Поетапне вирішення вказаних проблем зробило актуальним розширення завдань криміналістики до боротьби зі всіма правопорушеннями, у зв'язку з чим було поставлено питання про поетапне формування спочатку першої, а після її сприйняття – й другої концепції поняття, системно-структурної будови і змістовно-тематичного наповнення даної науки, які саме й характеризували сутність відповідно другого і третього етапів третього періоду розвитку вітчизняної криміналістики.

На жаль, указані підходи О. А. Кириченка залишилися поза увагою криміналістів, проте деякі з авторів: І. О. Возгрін [9, с. 51], Г. О. Зорін [15, с. 12, 16], О. Р. Росінська [43, с. 7, 8], В. Г. Тихія [47], В. Ю. Шепітько [58, с. 7], М. Г. Шурухнов [60, с. 12] та ін., усе ж таки торкалися цих проблем, які підтримували поширення завдань на інші чи то стадії боротьби зі злочинами, наприклад, на судовий розгляд кримінальних справ, чи то види судочинства, зокрема, адміністративне, цивільне, арбітражне тощо. Найбільш ґрунтовний розвиток указаних підходів О. А. Кириченка проявився у кандидатській дисертації Ю. Д. Ткача «Поняття і системно-структурна будова криміналістики», яка була захищена у 2004 р. [50], у наступній монографії [51] та інших роботах даного автора [23; 48; 49 та ін.].

ПИТАННЯ 2

Сутність першої і другої концепцій поняття криміналістики та ордістики

Провівши порівняльне дослідження *близько 200 існуючих варіантів визначення поняття криміналістики*, Ю. Д. Ткач дійшов висновку, що у дефініції даної науки у контексті завдань боротьби зі злочинами мають бути відображені такі поняттеутворюючі ознаки, як природа криміналістики, стадії і засоби боротьби зі злочинами, закономірності та етапи роботи з джерелами інформації і сутність останньої [50, с. 45-95; 220-251; 51, с. 71 та ін.]. Сутність і різновиди антикримінальних відомостей, її особистісних і речових джерел, сутність, послідовність та інші закономірності роботи з кожним із цих джерел, сутність, різновиди і співвідношення де-факто і де-юре процесуальних і парапроцесуальних дій та ордістичних заходів чи їх комбінацій детально розглядаються окремо у контексті основ роботи із особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей (див. лекція 4).

Традиційно дана поняттеутворююча ознака у дефініції криміналістики мала вигляд тих чи інших закономірностей (фактично ж – послідовність (етапи) роботи із так званими «доказами» (а не з їх джерелами) чи іноді – з «інформацією», що було краще з точки зору більш правильного орієнтування на зв'язок криміналістики не тільки з доказами, а й з іншими різновидами антикримінальних відомостей. Проте і даний варіант виглядав необгрунтованим, оскільки і тут мова йшла про послідовність роботи з інформацією, а не її джерелами. І лише на початку розробки поняття криміналістичної науки мали місце вказівки на певну послідовність (етапи) роботи з речовими доказами, документами чи слідами, що також не було точним і не відображало основного поділу джерел антикримінальних відомостей на особистісні і речові, а також достатньо точної послідовності (повного переліку етапів) роботи із кожним з них. Можливість же відображення у понятті криміналістики останньої з поняттеутворюючих ознак (сутності, послідовності та інших закономірностей роботи) у силу надто широкого фактично існуючого переліку етапів та елементів роботи як із особистісними, так і з речовими джерелами [36, с. 190-191 та ін.] виглядає достатньо проблематичною.

Більш правильно у даному аспекті обмежитися текстом «на основі пізнання сутності, послідовності та інших закономірностей роботи із особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей», оскільки сутність і різновиди даних відомостей та її джерел, а також сутність, послідовність та інші закономірності роботи з цими джерелами складає зміст полінаукового процедурного напрямку «Теорологія антиделіктних відомостей» [24, с. 16 та ін.], значимість чого для криміналістики розкривається у відповідній лекції (див. лекція 4) і запропонованим текстом, який акцентує увагу лише на тому, що криміналістична наука розробляє складові частини методики боротьби зі злочинами чи зі всіма правопорушеннями на основі сутності, послідовності та інших закономірностей роботи з особистісними і речовими джерелами. Розробка власне такого роду засобів боротьби зі злочинами (всіма правопорушеннями) є основною поняттєутворюючою ознакою даної науки, що розмежовує її зі спорідненою методичною юридичною наукою «Ордістика» (традиційна Теорія ОРД) та з іншими антиделіктними юридичними науками (див. питання 4), поряд з чим набувають також значимості й інші поняттєутворюючі ознаки – природа криміналістики і стадії боротьби зі злочинами (всіма правопорушеннями), до яких має бути причетною дана наука. Тому з'ясуванню сутності криміналістики буде сприяти більш детальний розгляд саме вказаних її поняттєутворюючих ознак, що варто розпочати у контексті першої концепції поняття і системи даної науки.

Природу криміналістики доцільніше встановлювати на підставі новітніх класифікаційних поділів юридичних наук, що більш детально розглядаються у контексті четвертого питання даної лекції, коли визначався науковий статус криміналістичної науки, її зв'язків з іншими юридичними науками (див. питання 4). З цих класифікацій видно, що природа криміналістики та ордістики тут визначається за другою концепцією, тобто щодо боротьби зі всіма правопорушеннями. Ці науки відповідно до першого класифікаційного поділу в контексті групових завдань юридичних наук входять до групи методичних юридичних наук і мають розробити складові частини методики боротьби з правопорушеннями: криміналістика – гласної, ордістика – негласної.

Обидві названі методичні юридичні науки разом із теорологічними юридичними науками входять до групи умовно неправових юридичних наук, оскільки їх завдання складає розробка не кодексів (кодифікованого правового акту), а вирішення інших, окрім суто правових, проблем юриспруденції: теорологічні юридичні науки – теорологічні основи, а

методичні юридичні науки – складові частини гласної і негласної методики боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями.

Саме остання з обставин обумовлює знаходження криміналістики та ордистики разом з базисноантиделіктними і процедурними юридичними науками й поміж антиделіктних юридичних наук, оскільки кожна з цих наук має розробити свої засоби боротьби з правопорушеннями.

Таким чином, **криміналістика та ордистика за природою є методичними, неправовими та антиделіктними юридичними науками.**

Єдиними для криміналістики та ордистики є й така поняттєутворююча ознака, як стадії боротьби з правопорушеннями, які в контексті боротьби зі злочинами можуть бути виведені шляхом відповідного логічного аналізу даного процесу. Так, боротьба з певним злочином починається з його виявлення, оскільки далеко не про кожний злочин стає відомо антиделіктним органам, і частина скоєних злочинів так і залишиться латентною. При цьому деякі виявлені злочини можуть ще тривати, і такі злочини ще треба буде правильно припинити. Лише по частині злочинів, що виявлені і припинені, може бути відомо, хто саме їх скоїв, і тому виникає необхідність у встановленні даної особи, що характеризує вже таку стадію боротьби зі злочинами, як їх розкриття.

Після розкриття злочину треба довести й усі інші обставини, що входять до базисного (ст. 64 КПК України), спеціального (ст. 420, 433 та ін. КПК України) і часткового (особливості доказування за певним злочином) предмета доказування, і це вже характеризує досудове розслідування злочину, яке на сьогодні охоплює протокольну форму, дізнання і досудове слідство. Чинне антикримінальне судочинство (ст. 6 та ін. КПК України) передбачає можливість припинення слідчим чи прокурором кримінальної справи з nereабілітуючих обставин, що дорівнює судовому засудженню особи і суперечить ч. 1 ст. 62 Конституції України про визнання особи винним у скоєнні злочину не інакше, як лише на основі обвинувального вироку суду. Оскільки ж практика остаточного слідчого (прокурорського) вирішення кримінальної справи із nereабілітуючих обставин можлива лише за згоди самої засудженої особи, торкається тільки очевидних і належним чином доведених злочинних проявів і може заощадити судові витрати із вирішення такого роду справ, то даний підхід варто визнати обґрунтованим, розглядати як один із випадків делегування судових повноважень досудовим (слідчим) антиделіктним органам. У такому ж разі треба відповідним чином удосконалити вказану конституційну гарантію прав і свобод особи, передбачивши, що ніхто не може бути визнаним винним у скоєнні

злочину не інакше, як на основі лише обвинувального вироку суду чи передбаченим законом рішенням слідчого або прокурора. Тоді й досудове розслідування злочинів як стадія боротьби зі злочиним має включати і можливість остаточного слідчого (прокурорського) вирішення кримінальної справи.

Але дана ситуація повинна бути все ж таки винятком із загального правила, згідно з яким по завершенні досудового розслідування злочину кримінальна справа направляється до суду, що означає початок такої стадії боротьби зі злочиним, як судовий перегляд кримінальної справи. Дана стадія також має розглядатися більш широко і не тільки може охоплювати вказане слідче (прокурорське) вирішення справи, а, окрім традиційної першої судової інстанції, й другу інстанцію, зокрема, апеляційну, касаційну та особливу, яких, зрозуміло, може по певній кримінальній справі і не бути. Проте не передбачати вказані стадії судового розгляду кримінальної справи було б неправильним.

Позасудове і судове вирішення кримінальної справи завершується прийняттям відповідного рішення: постанови дізнавача, слідчого чи прокурора про закриття провадження по справі, обвинувального чи виправдувального вироку або за достатньо обґрунтованою позицією О. С. Тунтули – й нейтрального вироку (щодо причетного) [52, с. 88] першої інстанції, постанови судді чи ухвали суду даної інстанції про направлення неосудної або обмежено осудної особи на примусове лікування чи про застосування щодо суспільно небезпечної особи, яка не досягла 11-річного віку, або досягла даного віку і не досягла віку кримінальної відповідальності за даний злочин, примусових заходів виховного характеру – ухвали суду другої інстанції і т. п. З огляду на це, виконання остаточного слідчого чи судового рішення по кримінальній справі має презентувати наступну стадію боротьби зі злочиним.

Із виконанням слідчого і тим більше судового рішення у вигляді позбавлення волі боротьба завершується далеко не всіма злочинами, оскільки за певними категоріями злочинів у звільненого з місць позбавлення волі може ще тривати строк судимості. А це означає, що певні негативні наслідки для такої особи ще можуть мати місце. Тому боротьба з цим злочиним фактично не завершується і проводиться у формі так званого «адміністративного нагляду» чи шляхом впровадження інших форм профілактичної роботи із засудженим. По закінченні ж даної стадії фактично закінчується і боротьба з певним злочиним. Тому згадування про судимість особи після її зняття чи погашення фактично утворює склад суспільно небезпечного діяння: для фізичної особи –

наклеп, а для службової особи – перевищення владних повноважень. Адже ж пожиттєвим на сьогодні є лише одне покарання – довічне ув'язнення. І ніхто не вправі перетворювати й інші кримінальні покарання в пожиттєві.

Робота не тільки на даній стадії, але і на всіх попередніх стадіях може розглядатися й у контексті попередження злочинів, хоча дії з попередження злочинів можуть проводитися й окремо, тобто у вигляді цілеспрямованих заходів, які за логікою мають здійснюватися до скоєння злочину і вже як виняток після його вчинення протягом чи шляхом проведення всіх розглянутих стадій боротьби зі злочинами.

Таким чином, **стадіями боротьби зі злочинами** фактично є такі:

1. Виявлення латентних злочинів.
2. Припинення триваючих злочинів.
3. Розкриття злочинів.
4. Досудове розслідування злочинів (протокольна форма, дізнання, досудове слідство).
5. Судовий розгляд і перегляд (перша інстанція, апеляційна, касаційна, виключне провадження) чи слідче вирішення кримінальної справи.
6. Виконання остаточного слідчого рішення (постанова дізнавача, слідчого, прокурора) чи судового рішення (обвинувальний, виправдальний і нейтральний вирок, постанова судді або ухвала суду про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру чи про закриття провадження по справі).
7. Проведення профілактичної роботи із засудженим до зняття чи погашення судимості.
8. Здійснення інших заходів з попередження злочинів [50, с. 59; 51, с. 43 та ін.).

На кожній з названих стадій боротьби зі злочинами криміналістика та ордістика мають розробляти свої засоби ведення цієї боротьби, і може змінюватися лише характер та обсяг криміналістичної чи ордістичної «участі». Наприклад, на, здавалося б, традиційно ордістичній стадії – «розкриття злочинів» – є чимало завдань для криміналістики [16; 41 та ін.], а ордістичне супроводження типово гласної стадії боротьби зі злочинами – «судового розгляду кримінальних справ», особливо по організованих злочинах, останніми роками набуває особливої значимості і зараз уже не може викликати сумніву [50, с. 53; 51, с. 43 та ін.].

Принципова різниця між криміналістикою та ордістикою полягає у характері тих складових частин методики боротьби зі злочинами, які має розробити кожна з цих наук. Правильному розумінню даного пи-

тання слугує розроблена Ю. О. Ланцедовою концепція сутності, послідовності та інших закономірностей роботи з особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей [36, с. 190-191], а також дві розроблені О. С. Тунтулою концепції: а) ступеневого сутнісно-видового поділу практичних дій в антикримінальному судочинстві [52, с. 47]; б) із розмежування криміналістичної (процесуальної, парапроцесуальної) та ординістичної діяльності [52, с. 47]. Сутність указаних концепцій детально розкривається окремо в контексті основ роботи з особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей (див. лекція 4). Але зараз виникає потреба викласти лише результат цих взаємопов'язаних концепцій, без чого не можна у повному обсязі зрозуміти, у чому власне полягає відмінність криміналістичної та ординістичної діяльності та відповідної поняттєутворюючої ознаки криміналістики та ординістики.

За останнім із варіантів Ю. О. Ланцедової *концепція сутності, послідовності та інших закономірностей міждисциплінарної (процесуальної, парапроцесуальної, ординістичної) роботи із особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей* полягає у наступному:

1. З'ясування сутності, послідовності та інших закономірностей роботи із особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей.

2. Взаємопов'язані версіювання [висунення (побудова), аналіз, динамічний розвиток і перевірка версій], планування, організація та забезпечення роботи з цими джерелами.

3. Встановлення [пошук, виявлення (констатація автентичності, індивідуалізація), розшук, зустріч] особистісного джерела чи збирання [пошук, виявлення (констатація автентичності, індивідуалізація), розшук, одержання, закріплення, вилучення, упаковка, зберігання, транспортування] речових джерел, витребування довідок та отримання зразків речових джерел для порівняльного дослідження.

4. Отримання від особистісного чи за допомогою речового джерела відомостей про факт у цілому (зовнішній чи внутрішній прояв події, у т. ч. явища, діяння, матеріального об'єкта) або його окремих бік через проведення окремих де-факто процесуальних (слідчих, судових, експертних) і парапроцесуальних дій або ординістичних заходів чи їх комбінації.

5. Оцінка даних відомостей (визначення через аналітичну діяльність чи проведення за необхідності певних де-факто та де-юре процесуальних і

парапроцесуальних дій значимості, законності, допустимості й добро-
якісності цих відомостей, їх узгодженості і достатності в сукупності з
іншими відомостями для розв'язання певного завдання щодо правильного
вирішення антикримінальної справи).

6. Використання вказаних відомостей (вибір доказових фактів, гру-
пування доказів та інших видів антикримінальних відомостей та опе-
рування ними при обґрунтуванні чи спростуванні фактів та обставин пре-
дмета доказування і виділених доказових фактів як ланцюжкових тез
даного доказування, прийнятті проміжного та остаточного процесу-
ального рішення).

7. Документування версіювання, планування, організації, забезпечення
та обставин встановлення особистісних чи збирання речових джерел,
отримання від них антикримінальних відомостей, їх оцінки і використання.

При цьому третій, четвертий, п'ятий і шостий з названих етапів є
основними, а решта – наскрізними. Перший з наскрізних етапів
(з'ясування сутності, послідовності та інших закономірностей роботи
із особистісними і речовими джерелами) складає інформаційно-довідкову;
другий (взаємопов'язане версіювання, планування та організація) –
забезпечуючу, і сьомий (документування) – засвідчувальну основу
ефективного, раціонального і якісного проведення кожного з основних
етапів із цими джерелами.

Враховуючи викладене, доцільно акцентувати увагу на тому, що,
по-перше, дана послідовність стосується лише дій із отримання анти-
кримінальних відомостей (третій етап), у той час як антикримінальне
судочинство складається ще й із дій щодо забезпечення дотримання
процедури даного судочинства. По-друге, у цій послідовності вказані й
такі важливі для характеристики криміналістичної та ордістичної
діяльності категорії, як: а) пошукові дії, тобто дії, спрямовані на
встановлення поміж існуючого розмаїття людей і матеріальних об'єктів
тих з них, які можуть стати відповідно особистісним чи речовим дже-
релом антикримінальних відомостей; б) розшукові дії, тобто дії, спря-
мовані на встановлення місцезнаходження особистісного чи речового
джерела антикримінальних відомостей з відомими індивідуальними
ознаками; в) забезпечуючі дії, що складаються із взаємопов'язаного
версіювання, планування та організації роботи з такого роду джерелами
зокрема та антикримінальному судочинства взагалі, коли в контексті
організації такої роботи мають проводитися і дії з матеріально-технічного
та іншого забезпечення; г) оцінюючі дії; д) використовуючі дії;
е) документуючі дії. Зрозуміло, що всі ці дії складають основу як кри-

міналістичної (процесуальної, парапроцесуальної), так й ордістичної діяльності, подальше розмежування якої більш правильно провести з урахуванням уже наступних концепцій О. С. Тунтули.

Перш за все, це стосується *концепції міждисциплінарного [криміналістичного (процесуального, парапроцесуального), ордістичного] ступеневого сутнісно-видового поділу практичних дій в антикримінальному судочинстві*, яку можна представити таким чином:

1. Процесуальні дії:

1.1. Де-факто процесуальні дії, що пов'язані із отриманням доказів:

- 1.1.1. Де-факто слідчі дії.
- 1.1.2. Де-факто судові дії.
- 1.1.3. Де-факто експертні дії.

1.2. Де-юре процесуальні дії, що мають забезпечити дотримання процедури початку судочинства, ведення досудового слідства, судового розгляду і перегляду справи та виконання слідчих і судових рішень:

- 1.2.1. Де-юре слідчі дії.
- 1.2.2. Де-юре судові дії.
- 1.2.3. Де-юре експертні дії.
- 1.2.4. Де-юре захисні дії.
- 1.2.5. Де-юре обвинувальні дії.

2. Позапроцесуальні дії чи заходи:

2.1. Парапроцесуальні дії:

2.1.1. Де-факто парапроцесуальні дії – дії, пов'язані з отриманням орієнтуючих відомостей:

- 2.1.1.1. Де-факто параслідчі дії.
- 2.1.1.2. Де-факто парасудові дії.
- 2.1.1.3. Де-факто параекспертні дії.
- 2.1.1.4. Де-факто паразахисні дії.
- 2.1.1.5. Де-факто параобвинувальні дії.

2.1.2. Де-юре парапроцесуальні дії – дії із взаємопов'язаної організації, планування та версіювання процесу боротьби зі злочинами:

- 2.1.2.1. Де-юре параслідчі дії.
- 2.1.2.2. Де-юре парасудові дії.
- 2.1.2.3. Де-юре параекспертні дії.
- 2.1.2.4. Де-юре паразахисні дії.
- 2.1.2.5. Де-юре параобвинувальні дії.

2.2. Негласні заходи:

2.2.1. Де-факто негласні заходи, що пов'язані із отриманням негласних відомостей.

2.2.2. Де-юре негласні заходи – негласні заходи, спрямовані на організацію, планування і версіювання та на дотримання правової регламентації негласної діяльності, а в перспективі – процедури Кодексу ординічного судочинства України [52, с. 89-90].

З викладеного варіанта ступеневого сутнісно-видового поділу практичних дій в антикримінальному судочинстві можна зрозуміти, по-перше, те, що всі такого роду дії складаються із процесуальних і позапроцесуальних дій. По-друге, позапроцесуальні дії (заходи), з одного боку, поділяються на парапроцесуальні (гласні позапроцесуальні) дії та ординічні заходи, а з іншого боку, парапроцесуальні дії разом із процесуальними діями складають сутність криміналістичних дій. Але ж криміналістична тактика має розробляти тактичні прийоми проведення не тільки процесуальних дій, а й гласних позапроцесуальних дій, у тому числі й тих, які передбачені КПК України, але не є процесуальними, перш за все, отримання пояснення, процесуальним аналогом є допит.

По-третє, різновидом отримуючих дій, причому як криміналістичних, так й ординічних, є: а) розвідувальні дії чи заходи, які спрямовані на отримання відомостей, що є таємницею слідства чи діяльності; б) контроль-розвідувальні дії чи заходи, метою яких є забезпечення вказаної таємниці слідства або криміналістичної чи ординічної діяльності.

Розвитком підходу О. А. Кириченка і пізніше Ю. Д. Ткача із розмежування криміналістичної та ординічної діяльності є концепція О. С. Тунтули з приводу більш чіткого *розмежування криміналістичної (процесуальної, парапроцесуальної) та ординічної діяльності* як системи пошукових, розшукових, отримуючих (у т. ч. розвідувальних з отримання відомостей, що є таємницею слідства чи діяльності; контроль-розвідувальних: із забезпечення цієї таємниці) чи дотримуючих (із додержання процедури судочинства чи діяльності) та забезпечуючих, оцінюючих, використовуючих і документуючих відповідно гласних дій (прийомів) і ординічних заходів (прийомів) [52, с. 47, 89].

Підбиваючи підсумки викладеного, можна дійти висновку про те, що **криміналістика** має розробити такі **складові частини методики боротьби зі злочинцями**, як:

1. Гласні технічні засоби і загальні правила поведження з ними.
2. Тактичні прийоми проведення окремих де-факто і де-юре парапроцесуальних дій чи їх комбінацій.
3. Гласні методичні рекомендації з виявлення, припинення, розкриття і досудового розслідування злочинів, слідчого вирішення кримінальної

справи чи судового її розгляду або перегляду, виконання слідчого або судового рішення по справі, проведення роботи із засудженим до зняття чи погашення судимості та із здійснення інших заходів щодо попередження злочинів [50, с. 64; 51, с. 50-51 та ін.].

Для порівняння завдання **ордистики** полягає у розробці наступних **складових частин методики боротьби зі злочинами**:

1. Негласні технічні засоби і загальні правила поведінки з ними.
2. Тактичні прийоми проведення окремих де-факто і де-юре негласних заходів чи їх комбінацій.
3. Негласні методичні рекомендації з проведення кожної із названих стадій боротьби зі злочинами¹.

На деякі аспекти розмаїття і широти практичних дій по роботі із особистісними і речовими джерелами вказували й окремі інші автора, коли, наприклад, Г. О. Зорін підкреслював, що «предметом криміналістики становляться закономірности и парадоксы: совершения и сокрытия преступлений; предварительного расследования; экспертного исследования вещественных доказательств; судебного разбирательства; обвинения и защиты по уголовным делам; создания методов раскрытия и расследования преступлений» [15, с. 16].

Але вказаний підхід не відрізняється досконалістю і більш правильно криміналістику та ордику чітко розмежувати, поклавши на першу з юридичних наук завдання із розробки тактики проведення всіх без винятку де-факто і де-юре дій як процесуальних, так і парапроцесуальних (гласних позапроцесуальних), тоді як друга з наук має розробляти тактику проведення де-факто і де-юре заходів, але виключно лише негласних заходів. Варто підкреслити і те, що немає гласних і негласних тактичних прийомів, оскільки останні – це спосіб найбільш якісного, раціонального та ефективного проведення певної дії чи заходу або їх комбінації (операції), які власно і поділяються на гласні і негласні.

Результати аналізу існуючих дефініцій криміналістики дають підстави стверджувати про наявність у них надто різноманітного представлення кількісного і термінологічного складу і змісту стадій та складо-

¹ Кожна з антиделіктних юридичних наук має розробити свої засоби боротьби зі злочинами, зокрема завданням процедурних юридичних наук є розробка нормативно-правової регламентації застосування наведених криміналістичних та ордицистичних засобів боротьби зі злочинами. Базисноантиделіктні ж юридичні науки мають розробити нормативно-правовий базис для ведення такої боротьби, тобто визначити ознаки правопорушень, принципи притягнення до відповідальності і звільнення від нього тощо (див. питання 4).

вих частин методики боротьби зі злочинами. Переважна більшість учених: Є. І. Зуєв, А. В. Іщенко, В. Я. Колдін, І. П. Крилов, В. К. Лисиченко, С. П. Мітричев, В. І. Попов, М. І. Порубов, П. І. Тарасов-Радіонов, М. В. Терзієв, В. Г. Тихія, М. П. Яблоков та ін. [48] вважає за необхідне відобразити у понятті криміналістики такі стадії боротьби зі злочинами, як попередження, розкриття і розслідування злочинів. Інші автори у цьому відношенні дотримуються іншого переліку стадій, який також, як правило, обмежується трьома-чотирма стадіями, і в жодному з визначень поняття криміналістики, за винятком дефініцій, запропонованих О. А. Кириченком та Ю. Д. Ткачем, не міститься всього вказаного переліку стадій [48].

Ще більша варіантність спостерігається із засобами боротьби зі злочинами. Так, Р. С. Белкін частіше за все відобразив у понятті криміналістики «средства и методы судебного исследования и предотвращения преступлений», що було сприйнято Т. В. Авер'яною, О. О. Закавовим, І. О. Возгріним, Ю. Г. Коруховим, В. Г. Лукашевичем, Є. І. Макаренком, М. І. Порубовим, О. Р. Російською, М. В. Салтевським, Т. О. Седовою, А. М. Титовим, А. Г. Філіпповим, В. Ю. Шепітьком та ін. [48].

І. В. Гора, В. П. Колмаков, Г. А. Матусовський, В. О. Образцов та ін. у цьому відношенні вказували лише на «средства, приемы и методы»; Н. С. Алексєєв – на «технику, тактику и методику»; А. В. Дулов – «методы, средства, приемы и рекомендации»; Є. І. Зуєв – «технические средства, тактические приемы и методические рекомендации»; А. В. Іщенко – «техничко-криміналістическіе методи, приемы и способы»; О. Н. Колесниченко, І. П. Крилов та ін. – «технические средства, тактические приемы и методы»; С. В. Лаврухін – «методологические теории, научно-технические средства, приемы и методы»; В. Г. Танасєвич, М. П. Яблоков та ін. – «средства и методы»; М. Г. Шурухнов – «средства, приемы, рекомендации»; О. О. Ейсман – «технические средства, тактические приемы и методика»; А. А. Ексархопуло – «специальные средства, приемы и методы» тощо [48].

Вказані та інші запропоновані у літературі варіанти аналізованих поняттеутворюючих ознак значно відрізнялися від викладеної вище позиції О. А. Кириченка, Ю. Д. Ткача та О. С. Тунтули, особливо у частині відображення гласності криміналістичних засобів боротьби зі злочинами і розмежуванні на цій основі двох споріднених методичних юридичних наук – криміналістики та ордістики. Проте й сам перелік складових частин методики боротьби зі злочинами (засобів боротьби зі

злочинами), що був запропонований спочатку О. А. Кириченком, а пізніше й Ю. Д. Ткачем, має суттєві відмінності. Вони полягають у тісному взаємозв'язку даного переліку із системно-структурною будовою як криміналістики, так й ординстики (див. питання 3), коли технічні засоби і загальні прийоми їх застосування має розробити друга частина цих наук «Техніка», тактичні прийоми проведення окремих процесуальних чи позапроцесуальних дій або негласних заходів чи їх комбінацій – третя частина «Тактика», і, нарешті, методичні рекомендації з проведення кожної із стадій боротьби з окремими видами чи групами злочинів або ведення такої боротьби за особливих обставин – четверта частина «Методика» [50, с. 68; 51, с. 50-51 та ін.].

Таким чином, коли сутність усіх поняттєутворюючих ознак дефініцій криміналістики та ординстики з'ясовано, доцільно запропонувати вже й визначення поняття вказаних юридичних наук за їх першою концепцією, де більш-менш розгорнутий виклад повинні отримати природа цих наук, а також сутність стадій і складових частин методики боротьби зі злочинами. Причому стислий виклад при визначенні поняття криміналістики та ординстики і стадій боротьби зі злочинами у силу їх тотожності для обох вказаних наук теж доцільний, особливо у межах навчальних видань, де ця поняттєутворююча ознака поряд з іншими має бути детально розглянута. Тоді це будуть уже стислі дефініції криміналістики та ординстики, в яких не можна уникнути необхідної деталізації² лише тих складових частин методики боротьби зі злочинами, які має розробити кожна з цих юридичних наук. Наукову ж природу криміналістики та ординстики у розгорнутому і стислому визначенні їх поняття більш правильно, у силу її лаконічності і разом з тим особливої важливості, представляти все ж таки однаково.

З огляду на це, за розгорнутим визначенням поняття за першою концепцією, під **криміналістикою** треба розуміти *методичну (неправову, антиделіктну) юридичну науку, яка на основі пізнання сутності, послідовності та інших закономірностей роботи із особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей розробляє гласні технічні засоби і загальні правила поводження з ними, тактичні прийоми проведення окремих де-факто, де-юре процесуальних і парaproцесуальних дій чи їх комбінацій, а також гласні методичні рекомендації із виявлення,*

² Але таку деталізацію більш правильно робити без видового поділу процесуальних та інших дій чи заходів, оскільки такий підхід значно ускладнить дефініції вказаних наук тими положеннями, що не мають у цьому відношенні безпосереднього сутнісно-понятійного навантаження.

припинення, розкриття і досудового розслідування злочинів, судового розгляду і перегляду чи досудового вирішення кримінальної справи, виконання судового (досудового) рішення, проведення профілактичної роботи із засудженим до зняття чи погашення судимості і здійснення інших заходів із попередження злочинів [50, с. 94-95; 51, с. 72].

Для порівняння **ордистику** за цим же підходом треба вважати *методичною (неправовою, антиделіктною) юридичною наукою, яка на основі пізнання сутності, послідовності та інших закономірностей роботи із особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей розробляє негласні технічні засоби і загальні правила поводження з ними, тактичні прийоми проведення окремих де-факто і де-юре негласних заходів чи їх комбінацій, а також негласні методичні рекомендації із виявлення, припинення, розкриття і досудового розслідування злочинів, судового розгляду і перегляду чи досудового вирішення кримінальної справи, виконання судового (досудового) рішення, проведення профілактичної роботи із засудженим до зняття чи погашення судимості і здійснення інших заходів із попередження злочинів.*

У межах навчального курсу криміналістики та ордистики недоцільно викладати вказані розгорнуті визначення цих наук, оскільки їх методичні поняттеутворюючі ознаки (стадії і складові частини методики боротьби зі злочинами) мають бути попередньо розглянуті у цьому ж курсі, а процедурні поняттеутворюючі ознаки цих наук (сутність і різновиди джерел антикримінальних відомостей, сутності, послідовності та інших закономірностей роботи з кожним з них) – у межах навчального курсу антикримінального та ордистичного судочинства і в окремій лекції даного криміналістичного чи ордистичного курсу в контексті методичних основ роботи із особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей (див. лекція 4). Тому деталізація всіх цих ознак, за винятком сутності складових частин методики боротьби зі злочинами, що мають розробити криміналістика та ордистика, у дефініції вказаних методичних юридичних наук у межах їх навчального курсу, вже виглядає зайвою. Даний підхід виправданий лише у випадках окремого наукового дослідження вказаних питань: дисертаційне, монографічне тощо. Конкретизація сутності, послідовності та інших закономірностей роботи з особистісними і речовими джерелами у розгорнутому визначенні криміналістики та ордистики, як це пропонувалося раніше [50, с. 94-95; 51, с. 72 та ін.], є не виправданим і поза межами навчального курсу цих наук, оскільки дана поняттеутворююча ознака має бути розроблена процедурними науками, а криміналістика та ордистика повинні

застосувати загальну форму висвітлення цих положень у контексті вивчення цими науками відповідних закономірностей. Але ж останнє є основою для виконання свого основного завдання – розробки складових частин гласної і негласної методики боротьби зі злочинами. З урахуванням викладеного, виникає необхідність сформулювати й стисло визначення **криміналістики та ордистики** за першою концепцією, яке, по суті, має повторювати загальну конструкцію будови таких дефініцій і може мати такий вигляд:

1. **Криміналістика** є методичною (неправовою, антиделіктною) юридичною наукою, яка на основі пізнання сутності, послідовності та інших закономірностей роботи із особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей розробляє гласні технічні засоби і загальні правила поводження з ними, тактичні прийоми проведення окремих де-факто і де-юре процесуальних і парапроцесуальних дій чи їх комбінацій, а також гласні методичні рекомендації з ведення боротьби зі злочинами.

2. **Ордистика** є методичною (неправовою, антиделіктною) юридичною наукою, яка на основі пізнання сутності, послідовності та інших закономірностей роботи із особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей розробляє негласні технічні засоби і загальні правила поводження з ними, тактичні прийоми проведення окремих де-факто і де-юре негласних заходів чи їх комбінацій, а також негласні методичні рекомендації з ведення боротьби зі злочинами.

Необхідність деталізації й у даному спрощеному варіанті визначення поняття криміналістики та ордистики складових частин методики боротьби зі злочинами, що мають розробити кожна з цих наук, обумовлена тим, що саме дана поняттеутворююча ознака розмежовує криміналістику та ордистику, і тому така увага до цієї ознаки у даному відношенні виглядає виправданою.

Що ж стосується **другої концепції визначення поняття вказаних юридичних наук**, то за розгорнутим визначенням криміналістика має бути представлена як *методична (неправова, антиделіктна) юридична наука, що на основі пізнання сутності, послідовності та інших закономірностей роботи із особистісними і речовими джерелами антиделіктних відомостей розробляє гласні технічні засоби і загальні правила поводження з ними, тактичні прийоми проведення окремих де-факто і де-юре процесуальних і парапроцесуальних дій чи їх комбінацій, а також гласні методичні рекомендації з ведення боротьби із правопорушеннями.*

Аналогічно **ордистика** за цією ж концепцією є *методичною (неправовою, антиделіктною) юридичною наукою, що на основі пі-*

знання сутності, послідовності та інших закономірностей роботи із особистісними і речовими джерелами антиделіктних відомостей розробляє негласні технічні засоби і загальні правила поведіння з ними, тактичні прийоми проведення окремих де-факто і де-юре негласних заходів чи їх комбінацій, а також негласні методичні рекомендації з ведення боротьби з правопорушеннями.

Як бачимо, у даному випадку запропоновані по суті стислі визначення поняття криміналістики та ординстики, що обумовлено тим, що за другою концепцією вказані методичні юридичні науки мають розробляти відповідні складові частини методики боротьби як зі злочинами (паразлочинами), так і з усіма іншими різновидами проступків чи парাপроступків (адміністративними, дисциплінарними та іншими трудовими, цивільно-правовими, арбітражно-правовими) [24, с. 13], сутність, перелік і термінологія стадій боротьби з кожним із яких, зрозуміло, різні і потребують окремого дослідження. Тому зараз можна обмежитися лише загальними вказівками на вказані поняттєутворюючі ознаки криміналістики та ординстики за їх другою концепцією, яку і впроваджувати в антиделіктну, освітянську і наукову юридичну практику доцільно лише тоді, коли стане загально визнаним і запропонований у даному виданні варіант першої концепції поняття, системно-структурної будови, змістовно-тематичного наповнення, наукового статусу, дисциплінарних зв'язків і дидактичних основ указаних методичних юридичних наук. Адже ж перша концепція і так є достатньо суттєвим «проривом» криміналістичної та ординстичної науки і тому також потребує певного часу для апробації і поступового впровадження.

Водночас усі наведені визначення криміналістики та ординстики обумовлюють і відповідне вдосконалення системно-структурної будови та змістовно-тематичного наповнення цих наук, з яких зараз доцільно розглянути лише ті варіанти, що стосуються першої з наук і тільки за першою з її концепцій.

Аналогічні підходи мають існувати і щодо подальшого удосконалення системно-структурної будови ординстики, що у загальному плані також має поділитися на чотири частини: «Теорологія», «Техніка», «Тактика» і «Методика», конкретне змістовно-тематичне наповнення кожної з них потребує спеціального дисертаційного дослідження, пов'язане із викладом тасмних положень і тому в даному відкритому виданні розглядатися не може.

ПИТАННЯ 3

Системно-структурна будова і змістовно-тематичне наповнення базового навчального курсу криміналістики

Приступивши з урахуванням дидактичних основ криміналістики (див. питання 4) до обґрунтування найбільш семантично точного і сучасного найменування кожної з частин базового навчального курсу криміналістики, Ю. Д. Ткач дійшов висновку, що такі найменування мають бути по можливості лаконічними і разом з тим змістовними [50, с. 126-134; 51, с. 138-139]. З огляду на це, заслуговують на увагу назви частин відповідно «Теорологія», «Техніка», «Тактика» і «Методика», де прикметник «криміналістичний» є вже зайвим, оскільки і так зрозуміло, які саме теоретичні основи, техніка, тактика і методика мають бути викладені у навчальному курсі криміналістики. При цьому першу частину криміналістики більш правильно іменувати новітнім словосполученням «теорологія», яке є семантично спорідненим словосполученню «теоретичні основи», але, на відміну від останнього, є лаконічнішим, аналогічно до того, як це стосується словосполучення «методологія».

Дане словосполучення традиційно застосовується замість терміна «теоретичні основи», хоча за семантичними витоками (оскільки походить від слів «методи» і лат. «dogos») має позначати лише вчення про методи, що, звісно, не може охопити всіх теоретичних основ криміналістики чи будь-якої іншої юридичної науки, зокрема, її історії, поняття, системи, наукового статусу, дидактичні аспекти тощо. Більш того, окремі автори, наприклад, А. М. Титов, іменуючи методологією теоретичні основи криміналістики, допустив ще більш суперечливий підхід, оскільки поміж такого роду методологічних основ криміналістичної науки місце власне її методам чомусь не знайшов, оскільки, на думку даного автора, «методологія (загальна теорія) криміналістики – це вчення про предмет криміналістики, її завдання, мету й закони розвитку, понятійний апарат і місце криміналістичних знань у системі юридичних наук» [46, с. 8].

Ю. Д. Ткач приєднався до висловленої О. А. Кириченком точки зору й щодо розуміння назви четвертої частини криміналістики як методики боротьби з окремими видами і групами злочинів, що охоплює всі стадії ведення даної боротьби і чого не можна досягти при використанні

традиційних словосполучень «методика розслідування злочинів», «методика попередження і розслідування злочинів» тощо [50, с. 137].

Піддавши аналізу існуючі варіанти змістовно-тематичного наповнення курсу криміналістики, Ю. Д. Ткач не погодився з позицією Г. О. Зоріна, А. В. Дулова, С. С. Степичева, А. Г. Філіппова і деяких інших авторів розглядати організаційно-планові основи в якості окремої частини криміналістики (у т. ч. й у вигляді криміналістичної стратегії), а також із пропозицією І. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкіна, І. П. Крилова, І. Ф. Пантелєєва, М. О. Селіванова та ін. розташовувати ці положення і вчення про версії (версіювання) у першій частині криміналістики.

У першій частині криміналістики, на думку Ю. Д. Ткача, мають бути викладені лише ті положення, які мають значення для розвитку всіх наступних частин даної науки: техніки, тактики і методики, а інші загальні положення – лише в тій частині, де вони починають «діяти». З огляду на це, організаційно-плановим основам і вченню про версії (версіювання) – місце поміж загальних положень тактики, і знайти будь-які аспекти даної проблеми у контексті викладу положень техніки важко. Можна, мабуть, стверджувати, що необхідність у застосуванні положень організації, плануванні і версіюванні з'являється вже тоді, коли викладаються основи роботи із особистісними і речовими джерелами, де організація, планування і версіювання даної роботи вже виступає в якості другого етапу, або при розгляді основ мікрооб'єктології й основ часткових учень у другій частині криміналістики – техніці, у першу чергу, основ слідознавства, коли треба викласти загальні положення збирання окремих видів антиделіктних слідів тощо. Проте у всіх названих лекціях положення організації, планування і версіювання лише позначаються у контексті загальних правил поведження з окремими видами технічних засобів чи загальних положень збирання та особистісного дослідження окремих видів антиделіктних слідів, тоді як повноцінний прояв цих положень спостерігається тільки у контексті тактики проведення окремих дій, зокрема, особливостей тактики збирання вказаних слідів при проведенні окремих процесуальних і гласних позапроцесуальних дій, їх комбінацій чи операцій. Дані обставини і вказують на більш доречніше місце основам організації, планування і версіювання боротьби зі злочинцями поміж загальних положень тактики як третьої частини криміналістики.

У такому ж аспекті був проаналізований системно-структурний статус криміналістичної характеристики, що В. Ф. Єрмолович викладає у першій частині криміналістики, у той час як більш правильно – поміж загальних положень методики. Немає підстав підтримувати Г. А. Зоріна, В. С. Кузьмічева і Г. І. Прокопенка, які, розвиваючи ідею А. І. Вінберга

і Н. Т. Малаховської про судову експертологію, пропонують надати останній статус окремої частини криміналістики, оскільки ці положення носять, по суті, тактичний характер, мають бути викладені в окремому розділі тактики, і їх розпорощення між технікою і тактикою, що фактично має місце у багатьох існуючих підручниках, недоцільне.

Ю. Д. Ткач вважає правильною позицію О. А. Кириченка щодо структурного статусу криміналістичної мікрооб'єктології, основи (теоретичні) якої дійсно доцільно викладати у першій частині навчального курсу криміналістики, оскільки вони мають теоретичний характер (у контексті загальноорозмірного поділу речових джерел) і стосуються всіх наступних частин курсу криміналістики. Аналогічний структурний статус мають й основи методології та спеціальних методів криміналістики. Проте основам усіх інших часткових учень криміналістики (слідознавства, зброєзнавства, одорології та ін.) – місце у техніці, а тактичним і методичним положенням цих часткових учень – відповідно у тактиці і методиці. Це має бути відображено й у назві окремих тем техніки із застосуванням слова «основи».

Виходячи з викладених положень, а також із дидактичних основ даної науки (див. питання 4) може бути запропонована така системно-структурна будова і змістовно-тематичне наповнення *базового навчального курсу криміналістики*:

Частина I. Теорологія. Теми: 1. Періодизація розвитку, поняття, система, дисциплінарні зв'язки і дидактичні основи. 2. Основи методології. 3. Основи базисних власне криміналістичних методів дослідження. 4. Основи роботи із особистісними і речовими джерелами. 5. Основи мікрооб'єктології.

Частина II. Техніка

Розділ 1. Загальні положення техніки. Теми: 6. Поняття, джерела і система техніки. 7. Класифікація і комплекти технічних засобів.

Розділ 2. Основні галузі техніки. Теми: 8. Основи фотозйомки і звуковідеозапису. 9. Основи слідознавства. 10. Основи одорології. 11. Основи зброєделіктики³. 12. Основи встановлення виконавця,

³ Дане часткове вчення більш правильно іменувати терміном «Основи зброєделіктики», яке від даного словосполучення та традиційного «зброєзнавства» відрізняється тим, що вказує на часткове криміналістичне вчення не тільки про власне зброю – вогнепальну, механічну та вибухову, а про сліди такої (кримінальної чи у контексті боротьби з будь-якими правопорушеннями, перш за все, з адмінпроступками і парпроступками, а не лише зі злочинами і паразлочинами – деліктної) зброї, тобто про сліди незаконного поводження з нею, а саме з урахуванням чинного законодавства – про сліди її виготовлення, переробки, прилаштування, застосування, розкрадання, зберігання, ремонту, збуту, придбання і транспортування, у т. ч. носіння та контрабанди.

автора, засобів і процесу виготовлення документів. 13. Основи встановлення факту та обставин внесення змін у документи. 14. Основи габітоскопії. 15. Основи антиделіктної інформатики⁴.

В техніці мають викладатися лише основи часткових криміналістичних вчень, у той час як їхні тактичні і методичні аспекти повинні відображатися вже відповідно у тактиці та методиці.

Основи слідознавства мають складатися з трасології (вчення про траси: відбитки, діагностичні та ситуаційні відображення) та субстанціології (вчення про субстанції), а основи зброєзнавства – з основ кримінальної (чи деліктної) вогнепальної (балістики), механічної і вибухової зброї та слідів незаконного поводження з нею.

Основи встановлення виконавця, автора, засобів і процесу виготовлення документів та встановлення факту й обставин унесення змін у документи мають відобразити відповідні положення щодо всіх існуючих різновидів документів – письмодokumentів, образодokumentів, фотодokumentів, кінодokumentів, аудіодokumentів, відеодokumentів, голограмодokumentів, електроннографодokumentів, електроннодokumentів, комп'ютеродokumentів, пластикодokumentів, полідokumentів та ін.

Частина III. Тактика

Розділ 1. Загальні положення тактики. Теми: 16. Поняття, джерела, система та основні категорії тактики. 17. Основи організації, планування і версіювання. 18. Основи розшукової, пошукової, отримуючої, дотримуючої та документуючої діяльності антиделіктологів та їх взаємодії.

Розділ 2. Тактика проведення окремих де-факто і де-юре процесуальних і парaproцесуальних дій чи їх комбінацій. Теми: 19. Тактика отримання явки з повинною та іншого повідомлення про злочин і пояснення. 20. Тактика затримання та арешту. 21. Тактика обстеження (огляду, особистого дослідження). 22. Тактика експерименту. 23. Тактика уточнення та/чи перевірки показань на місці. 24. Тактика обшуку і виїмки. 25. Тактика допиту та очної ставки. 26. Тактика впізнання. 27. Тактика інших де-факто процесуальних і парaproцесуальних дій. 28. Тактика окремих де-юре процесуальних дій.

Указані теми доцільно викласти у контексті де-факто слідчих дій, а потім і де-факто судових, що на прикладі тактики обстеження може бути зроблено у такій послідовності. Спочатку варто розглянути загальні

⁴ Мається на увазі інформаційно-довідкове забезпечення боротьби зі злочинами та з іншими правопорушеннями, що традиційно розглядається у контексті криміналістичної реєстрації та обліків.

положення тактики проведення обстеження та її складових огляду та особистого дослідження як де-факто процесуальної і парапроцесуальної дії, а потім особливості тактики різних видів слідчого обстеження (місця діяння⁵, місцевості, приміщення, трупа людини, тіла живої людини, документів, трасосубстанцій) і, нарешті, особливості тактики різних видів судового огляду. Тактику обстеження трупа людини доцільно відмежовувати від обстеження трупа тварин (особливості чого мають полягати у залученні відповідних спеціалістів – ветеринарів, біологів, зоологів тощо) і розглядати у контексті: а) обстеження місця діяння, на якому є труп людини; б) обстеження трупа людини у морзі при його судово-медичному дослідженні, у т. ч. й у присутності слідчого (що по справах про навмисне вбивство має бути обов'язковим); в) обстеження трупа людини у процесі де-факто слідчої дії «ексгумація трупа людини».

Допит же, як де-факто судова дія, має бути розглянутий як перехресний допит, тобто як допит у суді особистісного джерела одночасно декількома головними та іншими суб'єктами: судом, прокурором, адвокатом тощо. У цьому ж аспекті треба показати й особливості проведення очної ставки в суді. Де-факто судове ж обстеження місця діяння, як правило, перетворюється в уточнення та/чи у перевірку показань на місці, хоча не виключається й проведення суто де-факто судового обстеження місця діяння, звичайно повторного, оскільки первинне вже мало бути проведено на досудовому слідстві. По справах же приватного обвинувачення, а також у випадках, коли первинне обстеження місця діяння як де-факто слідча дія на досудовому слідстві з тих чи інших причин не було зроблене, можливе й первинне де-факто судове обстеження місця діяння. За такою схемою може бути викладена будь-яка тема даного розділу. Навіть остання з тем – «Основи антиделіктної інформатики», що традиційно викладається лише у контексті забезпечення досудового слідства, має конкретизуватися і з точки зору забезпечення де-факто судових дій.

Що ж стосується двох останніх тем даного розділу тактики – № 27 «Тактика інших де-факто процесуальних і парапроцесуальних дій» і № 28 «Тактика окремих де-юре процесуальних дій», то у першому

⁵ На думку О. С. Тунтули, законодавче словосполучення «місце події» є сутнісно і семантично необґрунтованим. Подія як різновид юридичного факту не залежить від волі людини, а злочин чи інше правопорушення, навпаки, є навмисним чи необережним діянням людини, тобто, юридичним фактом, який напряму залежить від волі людини, що і є підставою для притягнення винного до відповідної юридичної відповідальності.

випадку мається на увазі стислий виклад тактики проведення тих не вказаних дій, які О. С. Тунтула вважає де-факто слідчими чи судовими, а саме: тактики пред'явлення обвинувачення і допиту обвинуваченого; ексгумації трупа; накладення арешту на кошти та інше майно і передачу останнього на зберігання; контролю засобів зв'язку та оголошення розшуку обвинуваченого [52, с. 96-97].

Поміж де-юре процесуальних, на думку О. С. Тунтули, заслуговує на увагу вивчення тактики початку антикримінального судочинства (порушення кримінальної справи та відмови у цьому, проведення перевірки явки з повинною чи заяви, повідомлення про діяння злочину), тактики призупинення і поновлення досудового слідства, тактики складання обвинувального висновку, тактики оголошення про завершення досудового слідства та ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, тактики вирішення клопотань суб'єктів антикримінального судочинства, тактики складання обвинувального висновку та перевірки його прокурором, тактики вивчення матеріалів кримінальної справи головними та іншими суб'єктами антикримінального судочинства, тактики проведення попереднього розгляду справи та ін.

Експертологічні аспекти тем другого розділу тактики мають бути розглянуті в межах тем наступного, третього, розділу даної частини. Тут варто зосередити увагу на тактиці таких де-факто експертних дій, як тактика експертного обстеження (огляду, попереднього дослідження) речових джерел доказів, особливості тактики експертного обстеження і дослідження окремих видів слідів, одорологічних об'єктів та об'єктів зброєзнавства, почеркознавства тощо, тактику використання експертом можливостей антиделіктної інформатики та ін.

Розділ 3. Тактика призначення і проведення експертиз. Теми: 29. Основи експертології. 30. Тактика призначення і проведення окремих видів експертиз.

Окреме висвітлення тактики призначення і проведення експертиз викликане тим, що тут мають бути розглянуті як основи експертології (загальні положення), так й особливості призначення і проведення окремих видів експертиз, у т. ч. й отримання зразків (вільних, умовно вільних, експериментальних та ін.).

Частина IV. Методика

Розділ 1. Загальні положення методики. Теми: 31. Поняття, джерела, система та основні категорії методики. 32. Основи подолання протидії боротьбі зі злочинами.

Розділ 2. *Методики боротьби з окремими видами і групами злочинів.* Теми: 32. Методика боротьби із вбивствами і заподіянням тілесних пошкоджень. 33. Методика боротьби із звалтуванням та іншими статевими злочинами. 34. Методика боротьби із крадіжками, грабежами, розбоями та з іншими видами розкрадань. 35. Методика боротьби із транспортними злочинами. 36. Методика боротьби із порушеннями охорони праці. 37. Методика боротьби зі злочинами, що пов'язані з пожежами. 38. Методика боротьби із хуліганством і терактами. 39. Методика боротьби зі злочинами, що пов'язані з наркотиками. 40. Методика боротьби із хабарництвом та іншими службовими злочинами. 41. Методика боротьби із економічними злочинами. 42. Методика боротьби із податковими злочинами. 43. Методика боротьби із екологічними злочинами.

У даному розділі містяться методики боротьби саме з окремими видами і групами злочинів, у той час як теми наступного третього розділу методики мають висвітлювати методики боротьби з різними видами чи групами злочинів за тих або інших особливих обставинах. Наприклад, особливості методики боротьби із замовними злочинами стосуються особливостей боротьби із замовними вбивствами, із замовною контрабандою наркотиків чи інших товарів, із замовним знищенням майна громадян тощо.

Розділ 3. *Методики боротьби зі злочинами при особливих обставинах.* Теми: 44. Особливості методики боротьби із організованими злочинами. 45. Особливості методики боротьби із замовними злочинами. 46. Особливості методики боротьби зі злочинами неповнолітніх. 47. Особливості методики боротьби зі злочинами психічно хворих осіб. 48. Особливості методики боротьби зі злочинами іноземців чи проти них. 49. Особливості боротьби із інформаційними злочинами. 50. Особливості методики боротьби зі злочинами минулих років.

Передостання з тем презентує особливості методики боротьби зі злочинами у сфері інформаційних технологій, що може бути як окремим складом діяння злочину, так і способом чи іншою обставиною вчинення низки інших злочинів, у першу чергу, розкрадань, податкових, економічних та ін.

Системно-структурна будова і змістовно-тематичне наповнення базового навчального курсу ординатики має бути аналогічним, проте підлягає спеціальному дослідженню у таємному виданні.

За *другою концепцією* (що пов'язана із боротьбою зі всіма правопорушеннями) *системно-структурна будова і змістовно-тематичне наповнення* базового навчального курсу як криміналістики, так й ординстики має повторювати викладені положення із тією лише різницею, що у техніці, тактиці і методиці мають бути передбачені додаткові розділи з відповідно технічних, тактичних і методичних особливостей боротьби окремо з кожним з інших різновидів правопорушень – адміністративних, дисциплінарних, цивільних (де-факто майнових) та арбітражних (де-юре майнових) проступків і парাপроступків.

ПИТАННЯ 4

Науковий статус, дисциплінарні зв'язки і дидактичні основи

а) Класифікація юридичних наук і науковий статус криміналістики

Новітній та обґрунтований, але у більшій мірі перспективний науковий статус і дисциплінарні зв'язки криміналістики найбільш правильно розглядати у контексті новітньої класифікації юридичних наук (юриспруденції) [24, с. 15-20 та ін.], яка поки що не є загальновідомою і визнаною, а тому потребує оприлюднення у частині основних її положень, коли за останнім з варіантів Т. О. Коросташової та О. С. Тунтули **всі існуючі і перспективні юридичні науки у контексті виконання їхніх групових завдань** пропонується поділити на такі взаємопов'язані групи:

1. **Теоретичні юридичні науки**, які мають розробити філософські, соціологічні, політологічні, філологічні, психологічні, теоретичні, історичні та інші теоретичні основи раціонального, ефективного і якісного ведення кожного з напрямків юридичної діяльності, а також для становлення і розвитку в контексті виконання цих завдань інших юридичних наук:

1.1. **Мононауки:** Філософія юриспруденції (філософія права⁶), Політологія юриспруденції (теорія держави), Соціологія юриспруденції (соціологія права), Психологія юриспруденції (судова або юридична психологія), Теоретичні юридичні науки (теорія права), Історія вітчизняної юриспруденції (історія держави і права України), Історія зарубіжної юриспруденції (історія зарубіжних держав і права), Історія правових учень (історія правових і політичних учень) та ін.

1.2. **Полінауки:** Філологія юриспруденції, Енциклопедія юриспруденції, Порівняльна юриспруденція (порівняльне правознавство), Педагогіка юриспруденції та ін.

2. **Регулятивні юридичні науки**, які покликані розробити належне (ефективне, раціональне, якісне) позитивне (безделіктне, неконфліктне) правове регулювання необхідних сторін суспільного життя:

⁶ Тут і далі в дужках відображено існуюче найменування юридичної науки, відсутність чого свідчить про наявність перспективної науки або про залишення традиційного найменування.

2.1. **Теорологія** державно-правового управління.

2.2. **Внутрішні** (перелік яких удосконалий Є. В. Кириленком): Авіаційнобудівна, Автобудівна, Аграрна, Антиделіктна (правоохоронне право), Атмосферна, Атомноенергетична, Банківська, Бібліотечна, Будівельна, Бюджетна, Ветеринарна, Видавнича, Військова, Вогнеборна, Водна, Дозвільна, Житлова, Залізничнобудівна, Земельна, Кораблебудівна, Культурологічна, Лізингова, Лісова, Ліцензійна, Машинобудівна, Медична, Метролого-сертифікатна, Мистецька, Митна, Муніципальна, Надрoarхеологічна (кодекс про надра та ін.), Наукова, Освітнянська, Пенсійна, Податкова, Працеохоронна, Прикордонна, Природоохоронна, Промислова, Релігійна, Реєстраційна, Санітарна, Сімейна, Споживчо-охоронна, Спортивна, Страхова, Торговельна, Транспортна, Фінансова, Шоубізнесова та ін. галузь права України.

2.3. **Міжнародні**: Атмосферна, Атомноенергетична, Будівельна, Видавнича, Дипломатична або Консульська, Екологічна, Кораблебудівна, Космічна, Мистецька, Морська, Освітнянська, Релігійна, Спортивна, Шоубізнесова та ін. галузь права.

3. **Антиделіктні юридичні науки**:

3.1. **Базисноантиделіктні юридичні науки**, які повинні розробити правову основу (базис) для раціонального, ефективного та якісного проведення боротьби з кожним із видів правопорушень:

3.1.1. Основні: Антикримінальна (кримінальне право), Адміністративна (базисноантиделіктна частина КпАП України, МК України та ін.) та Трудова (базисноантиделіктна частина КЗпП України) галузь права України⁷.

3.1.2. Супутні: Конституційна, Цивільна⁸ та Арбітражна (господарське право) галузь права України.

⁷ В попередніх публікаціях [22, с. 29-64 та ін.] успадковане традиційне найменування правових (регулятивних, процедурних, базисноантиделіктних) юридичних наук на основі терміна «право», що у сутнісно термінологічному аспекті виглядає недостатньо виваженим. Право є цілісною юридичною категорією, структуру якої становлять галузі, субгалузі, інститути, субінститути, норми і навіть гіпотеза, диспозиція та санкція норми. Обґрунтованість у такій якості названих складових частин норми обумовлена тим, що вони можуть бути викладені окремо у різних нормах одного або різних нормативно-правових актів. Звідси Т. О. Коросташова та О. С. Тунгула вважають, що говорити про існування Конституційного, Антикримінального, Адміністративного чи іншого права України або також іменувати й будь-яку іншу правову (за винятком процедурних, які все ж таки краще розглядати як судочинства без поділу на процесуальні та регламентні) юридичну науку є недостатньо точним, тому що у даному випадку фактично є відповідні галузі права, а не власне право.

3.2. **Процедурні юридичні науки**, на які покладається завдання із розробки правової форми (процедури, порядку) раціонального, ефективного та якісного ведення боротьби з кожним із різновидів правопорушень:

3.2.1. Полінауковий напрямок: Теорологія антиделіктних відомостей (теорія доказів).

3.2.2. Основні: Антикримінальне (кримінально-процесуальне право), Адміністративне (процедурна частина КпАП України, МК України та ін.) та Трудове (процедурна частина КЗпП України, статuti про дисципліну тощо) судочинство України.

3.2.3. Супутні: Конституційне (Регламент КС України, КАС України), Цивільне чи Де-факто майнове (цивільне процесуальне право) та Арбітражне чи Де-юре майнове (господарське процесуальне право) судочинство України.

3.2.4. Додаткові: Ордістичне (процедурна частина теорії ОРД), Виправно-трудове (кримінально-виконавче право) та Виконавче (інші некодифіковані судово-виконавчі процедури – конституційна, адміністративна, трудова, цивільна та арбітражна) судочинство України⁹.

⁸ Т. О. Коросташова та О. С. Тунтула вважають, що архаїчним виглядає найменування правопорушень цивільно-правовими чи цивільними, оскільки нібито всі правопорушення поділяються на цивільні та військові, тоді як фактично сутність такого роду правопорушень полягає у порушенні фізичною особою нормативно-правової регламентації майнових і пов'язаних та непов'язаних з ними особистісних немайнових суспільних відносин, тоді як аналогічні правопорушення юридичної особи лежать уже у площині арбітражних (господарських) проступків. У такому випадку названі проступки фізичних осіб більш правильно було б умовно іменувати «де-факто особово-майнові», а фізичних осіб – «де-юре особово-майнові»: фізичні особи з'являються у майнових суспільних правовідносинах у силу факту народження (для спадкування – ще й до народження), а юридичні особи – за законодавством, що регулює порядок реєстрації юридичних осіб [52, с. 102]. Тому Цивільну та Арбітражну галузі права України, а також Цивільне та Арбітражне судочинство України більш правильно сутнісно та семантично іменувати відповідно «Де-факто майнова галузь права України», «Де-юре майнова галузь права України», «Де-факто майнове судочинство України» та «Де-юре майнове судочинство України». Даний висновок не може похитнути й ч. 1 ст. 1 «Відносини, що регулюються цивільним законодавством ЦК України, згідно з якою «цивільним законодавством регулюються особистим немайновим та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників», де, як бачимо, особисті немайнові відносинам віддано пріоритет, тоді як історично, перш за все, цивільні майнові відносини визначали сутність цивільного права.

⁹ Певною мірою Ордо-регламентне, Виправно-трудо-регламентне та Виконавчо-регламентне судочинства іменуються власне судочинством умовно, оскільки названі процедурні юридичні науки лише непрямо стосуються даної процедури, коли Ордо-регламентне судочинство має на меті створити правовий порядок негласного супроводження інших видів судочинства, а Виправно-трудо-регламентне та Виконавчо-регламентне судочинство завершують відповідні судочинства на стадії виконання досудового чи судового рішення.

3.3. **Методичні юридичні науки**, завданням яких повинна стати розробка складових частин гласної (криміналістичної) і негласної (ордистичної) методики боротьби з правопорушеннями:

3.3.1. Мононауки: Криміналістика та Ордистика (методична частина теорії ОРД).

3.3.2. Полінауки: Конфліктологія (кримінологія), Юридична медицина (судова медицина), Юридична психіатрія (судова психіатрія), Юридична бухгалтерія (судова бухгалтерія), Юридична статистика (судова статистика), Юридична кібернетика (судова кібернетика) та ін.

3.3.3. Полінаукові напрями: Юридична експертологія (судова експертологія), Юридична одорологія (криміналістична одорологія), Юридична мікрооб'єктологія (криміналістична мікрооб'єктологія) та ін.

Якщо ж розвинути інший класифікаційний підхід О. А. Кириченка та ін. [24, с. 17-18 та ін.] і за основу класифікації взяти перше і друге базисні завдання юридичних наук, то в контексті розробки і застосування:

1. **Належного** (ефективного, раціонального та якісного) правового врегулювання необхідних сторін суспільного життя всі вказані юридичні науки можуть бути поділені на:

1.1. Правові: регулятивні, базисноантиделіктні і процедурні¹⁰.

1.2. Умовно неправові: теоретичні і методичні.

¹⁰ Виходячи із першого базисного завдання юридичних наук – розробити ефективне, раціональне та якісне правове регулювання необхідних сторін суспільного життя (див. розд 3.1), кінцевим «науковим продуктом» усіх правових юридичних наук, у тому числі й юридичних наук адміністративного спрямування (адміністративної галузі права, адміністративного судочинства, регулятивних галузей права), має бути розробка належного (ефективного, раціонального, якісного) правового регулювання необхідних сторін суспільного життя у вигляді кодифікованого правового акту, тобто кодексу. І його відсутність свідчить лише про те, що відповідна правова юридична наука ще не виконала свого основного призначення і знаходиться лише на шляху до досягнення такої мети. Іноді буває й так, що кодекс у певній правовій юридичній науці нібито і є, але він такої якості, що ще не може вважатися належним. Це стосується, у першу чергу, існуючого КЗпП України [188], що зберігається й за проектом Трудового кодексу України, який хоча й названий уже семантично більш точно, але все ще містить у собі процедурні положення у вигляді окремої восьмої книги – «Відповідальність сторін трудових відносин» [417], КпАП України [192] і КАС України [185], що послідовно досліджувалося у низці публікацій [161, с. 57-59; 164, с.; 165, с.; 174, с. 23-24 та ін.; див. 159, с. 159-311], і чому приділяється окрема увага у контексті частково видового поділу правопорушень (див. розд. 2.1) та у повному обсязі при розкритті можливостей даної класифікації в оновленні юридичних наук адміністративного спрямування (див. розд 5.2).

2. **Належних** (ефективних, раціональних та якісних) засобів подолання правопорушень указані юридичні науки вже мають поділятися на:

2.1. Антиделіктні: базисноантиделіктні, процедурні і методичні.

2.2. Позитивні (умовно безделіктні, неконфліктні): теоретичні і регулятивні.

З викладених класифікаційних поділів видно не тільки те, що криміналістика та ордістика є методичними антиделіктними умовно неправовими юридичними науками, належать до однієї групи юридичних наук, мають тотожні завдання і є нібито двома сторонами однієї медалі – складовими частинами відповідно гласної та негласної методики боротьби зі злочинами, а й те, які власне дисциплінарні зв'язки вказані юридичні науки мають з іншими юридичними науками згідно з другою концепцією їх основ (поняття, системи тощо).

б) Дисциплінарні зв'язки криміналістики

1. **Перше місце** за міцністю дисциплінарних зв'язків з криміналістикою природно мають зайняти **методичні юридичні мононауки, полінауки і полінаукові напрями**, поміж яких і знаходиться криміналістична наука за наведеною новітньою класифікацією юриспруденції (юридичних наук у цілому), що надає підстави не тільки для більш правильного і точного визначення природи криміналістики як методичної, антиделіктної та умовно неправової юридичної науки (див. питання 2), а й її дисциплінарних зв'язків з існуючими і, що дуже важливо, із удосконаленими і навіть перспективними юридичними науками.

За черговістю, характером і ступенем міцності дисциплінарних зв'язків з криміналістикою методичні юридичні мононауки, полінауки і полінаукові напрями більш правильно розглянути у такій послідовності.

1.1. **«Ордістика»** (перспективна удосконалена основна методична, антиделіктна і умовно неправова юридична мононаука, яка зараз представлена методичною частиною традиційної «Теорії ОРД»), оскільки розмежування даної науки з криміналістикою відбувається лише у контексті сутності тих складових частин методики боротьби з правопорушеннями, які мають розробити кожна з цих наук (див. питання 2), а всі інші завдання криміналістики та ордістики, по суті, є тотожними і презентують тільки відповідно гласні і негласні аспекти їх виконання, що, зрозуміло, мають досліджуватися та удосконалюватися узгоджено і, що дуже важливо, – у постійному взаємозв'язку.

З огляду на це, найбільш тісні дисциплінарні зв'язки у криміналістики виникають саме з ордистиккою, що обґрунтовано й обумовлює першість їх дисциплінарних зв'язків і тому має, у першу чергу, братися до уваги у процесі різностороннього вивчення наукового статусу та інших категоріальних і прикладних характеристик обох указаних основних методичних юридичних наук.

1.2. **«Конфліктологія»** (традиційна «Кримінологія», яка має ще розвинути у дану допоміжну методичну юридичну науку), оскільки саме ця полінаука, що має підвести причиннознавчі антиделіктні категорії під розробку криміналістикою та ордистиккою складових частин відповідно гласної і негласної методики боротьби з правопорушеннями, у першу чергу, в контексті здійснення заходів із попередження порушень розробленої, перш за все, регулятивними, та іншими правовими юридичними науками правової регламентації необхідних сторін суспільного життя.

1.3. **«Юридична експертологія», «Юридична мікрооб'єктологія», «Юридична одорологія», «Юридична медицина», «Юридична психіатрія», «Юридична бухгалтерія», «Юридична статистика», «Юридична кібернетика»** та ін., що на сьогодні є переважно перспективними чи суттєво удосконаленими полінауками чи полінауковими напрямками, у структурі кожного з яких, аналогічно до того, як це запропоновано у докторській дисертації, монографіях та інших роботах О. А. Кириченка щодо юридичної мікрооб'єктології [18; 19; 20; 21 та ін.], а у докторській дисертації, монографії та інших роботах В. Д. Басая – щодо юридичної одорології [1; 2; 22 та ін.], мають виникнути і розвинути принаймні три розділи (часткові вчення) – криміналістична, ордистична і процедурна відповідно експертологія, мікрооб'єктологія, одорологія, медицина, психіатрія, бухгалтерія, статистика, кібернетика тощо.

Певні з названих полінаук чи полінаукових напрямів можуть і не мати тих чи інших такого роду часткових учень, але можуть містити й деякі інші. Зокрема, у межах юридичної мікрооб'єктології обґрунтована поява й медичної мікрооб'єктології [18; 19; 20; 21 та ін.], у той час як процедурні часткові вчення всіх інших указаних полінаук і полінаукових напрямів мають розвиватися у межах відповідних процедурних юридичних наук і додаткового виділення й у цих полінауках чи полінаукових напрямках не потребують. Наприклад, важко погодитися із пропозицією В. Д. Басая виділити у структурі юридичної одорології такий розділ, як «Процурна одорологія» [2, с. 58], оскільки одорологічні

Об'єкти фактично є різновидами ультраречових джерел доказів та інших видів антикримінальних відомостей, процедурні особливості роботи з якими мають бути вичерпно досліджені, розроблені та удосконалені у межах такого розділу полінаукового напрямку «Юридична мікрооб'єктологія», як «Процедурна мікрооб'єктологія», і відповідної материнської процедурної (процесуальної) юридичної науки – «Антикримінальне судочинство України». Тому в деталізації цих положень щодо одорологічних об'єктів уже не виникає необхідності. Аналогічно їх слід виважено розглядати в межах юридичної одорології і одорологічної медицини, оскільки традиційно всі ці положення розробляються у межах криміналістичної одорології, і їх відокремлене дослідження та удосконалення не викликається ні науковими, ні прикладними аспектами.

Викладений підхід і запропоновані новітні класифікаційні поділи юридичних наук дозволяють побачити, які саме дисциплінарні зв'язки мають виникнути у криміналістики з кожною із указаних полінаук чи полінаукових методичних напрямів або, що ще більш важливо, із кожним із часткових учень такого роду наук або напрямків. Це ж доцільніше розглянути на прикладі лише полінауки «Юридична медицина», яка традиційно іменується «Судова медицина» і колись зародилася у складі криміналістики [4 та ін.], а тому має з нею найбільш тісні з усіх названих полінаук і полінаукових напрямів дисциплінарні зв'язки.

Виклад положень кожної із існуючих суттєво удосконалених чи перспективних полінаук чи полінаукових напрямків більш правильно у межах не базового навчального курсу криміналістики, а відповідних спецкурсів для спеціалістів і магістрів антиделіктної спеціальності у контексті тієї чи іншої спеціалізації і субспеціалізації, що має ґрунтуватися на новітній концепції освітньо-наукової юридичної діяльності [27; 28 та ін.], про яку більш детально мова піде нижче при розгляді дидактичних основ криміналістики (див. підрозд. «в»).

1.3.1. Завдання **юридичної медицини** полягає у розробці гласних технічних засобів і методів та загальних правил поводження з ними, тактичних прийомів із підготовки матеріалів, призначення та проведення дослідження речових джерел у вигляді як тіла і виділень живої людини (при судово-медичному освідчуванні чи експертизі тяжкості тілесних пошкоджень), так і трупа людини або речових джерел, що є частинами (виділеннями) тіла людини чи пов'язані з ними механізмом та іншими обставинами заподіяння різного роду пошкоджень або інших змін. Історично положення юридичної медицини і криміналістики склали

одну галузь юридичної науки (див. питання 1), і лише пізніше положення юридичної медицини, на той час – судової медицини, вишли за межі криміналістики і склали предмет самостійної наукової галузі [4 та ін.], яка у силу покладених на неї завдань уже стала галуззю саме юридичної, а не медичної науки. Викладений дисциплінарний характер положень юридичної медицини зберігається й досі.

Юридична медицина все частіше вирішує й завдання, які виходять за межі боротьби тільки зі злочинами. Наприклад, без медичного дослідження зі встановлення батьківства не може бути прийнято рішення з відповідної цивільної справи. Велике значення можуть мати результати медичних досліджень й по трудових справах про звільнення робітника з ініціативи адміністрації за появу на робочому місці у стані сп'яніння або особи, яка понад чотири місяці була непрацездатною, тощо. А це вже й характеризує розширення завдань даної юридичної науки на боротьбу зі всіма правопорушеннями, у силу чого можна також говорити про необхідність упровадження першої і другої концепції поняття, системно-структурної будови і змістовно-тематичного наповнення юридичної медицини.

За такою ж схемою можна прослідити дисциплінарні зв'язки криміналістики із кожним із полінауковим методичним напрямком, окрему увагу варто приділити лише юридичній психіатрії, що доцільніше зробити далі у контексті розгляду дисциплінарних зв'язків криміналістики із теоретичними юридичними науками, у першу чергу, із психологією юриспруденції.

2. **Друге місце** за міцністю зв'язків з криміналістикою логічно мають зайняти **процедурні юридичні науки**, які у контексті черговості, характеру і ступеня міцності цих зв'язків більш правильно розглянути у такому порядку.

2.1. **Антикримінальне судочинство України** (Кримінально-процесуальне право України) – процедурна процесуальна антиделіктна правова юридична мононаука, яка зараз іменується у контексті небажаних некоректних термінологічних порівнянь із поширеними словосполученнями «кримінальне угруповання», «кримінальна країна» тощо семантично неточним словосполученням «Кримінально-процесуальне право України». У надрах власне даної науки та із подібним найменуванням колись і зародилася криміналістика [13, с. VII-XIV; див. питання 1], що й обумовлює міцність дисциплінарних зв'язків обох указаних споріднених юридичних наук. Розроблені криміналістикою складові частини гласної методики боротьби зі злочинами, перш за все, тактичні прийоми

проведення окремих де-факто і де-юре процесуальних дій чи їх комбінації, мають застосовуватися антиделіктологами із точним дотриманням розробленої антикримінальним судочинством форми, процедури – процедурних вимог норм чинного КПК України щодо порядку здійснення відповідної де-факто чи де-юре слідчої, судової, експертної, захисної або обвинувальної процесуальної дії.

2.2. Міцність дисциплінарних зв'язків полінаукового напрямку *«Теорологія антиделіктних відомостей»* (теорія доказів) з криміналістикою та ордістикою обумовлена тим, що значне місце поміж указаних криміналістичних та ордістичних проблем займає узгоджене дослідження та удосконалення положень гласної і негласної роботи із особистісними і речовими джерелами доказів та інших видів антиделіктних відомостей, що традиційно процесуалісти і криміналісти (останні, як свідчить аналіз літературних джерел, об'єктивно навіть частіше і більш прискіпливо, детальніше і продуктивніше) розробляють у межах такої існуючої традиційної теорії, як «Теорія доказів».

Власне ця теорія за новітньою класифікацією юридичних наук і має набути більш фундаментального та обґрунтованого статусу полінаукового процедурного напрямку *«Теорологія антиделіктних відомостей»* у контексті дослідження вказаних проблем не тільки в антикримінальному, а й у всіх інших видах судочинства: конституційному, адміністративному, трудовому, цивільному та арбітражному (існуючому господарському судочинстві), тобто у процесі як встановлення факту правомірності чи протиправності діяння, у тому числі рішення та правового акту суб'єкта владних повноважень, так і боротьби з кожним із різновидів правопорушень. Саме тому вказаний суттєво удосконалений полінауковий процедурний напрямок і має дослідити та вирішити проблеми гласної і негласної роботи із особистісними і речовими джерелами доказів та інших видів антиделіктних відомостей у контексті боротьби зі всіма правопорушеннями. Ці ж проблеми повинні зайняти провідне місце у структурі низки відповідних материнських процедурних юридичних наук (у першу чергу, Антикримінального судочинства України у контексті здійснення гласної роботи з цими джерелами і Ордістичного судочинства України – негласної). Не менш важливо, щоб найбільш продуктивні здобутки у цьому відношенні науки антикримінального судочинства знайшли відображення в межах усіх інших без винятку процедурних юридичних наук, а також бути адаптовані власне і самими криміналістикою та ордістикою, необхідність чого випливає із завдань цих основних методичних наук за другою концепцією їх поняття та системно-структурної будови.

2.3. *Виправно-трудове судочинство України* (існуюче Кримінально-виконавче право України) має у перспективі набути достатньо широких дисциплінарних зв'язків з криміналістикою та ордистиккою тому, що дана додаткова регламентна юридична наука, по суті, є продовженням такої процесуальної юридичної науки, як «Антикримінальне судочинство України», на стадії виконання обвинувального вироку суду із засудженням переслідуваного до позбавлення волі чи до довічного ув'язнення та інших рішень слідчого і суду по кримінальних справах. Тому мають право на втілення і подальше удосконалення в межах Виправно-трудового судочинства України й відповідні традиційні зв'язки криміналістики із наукою антикримінального судочинства, а також заново створені та налагоджені зв'язки криміналістичної науки із наукою ордо-регламентного судочинства. При виконанні судових рішень, у першу чергу, у вигляді позбавлення волі та довічного ув'язнення, акцент уваги на негласні аспекти роботи із особистісними і речовими джерелами традиційно є більш вагомим, перш за все, при роботі із особливо небезпечними рецидивістами та іншими засудженими, які є підвищено проблемними у перевихованні та здійсненні інших сторін пенітенціарної діяльності.

2.4. *Ордистичне судочинство України* – перспективна процедурна юридична наука, яка має розвинути із процедурної частини існуючої теорії ОРД у напрямку поетапної кодифікації (розробки Кодексу ордистичного судочинства України існуючого чисельного відомче розрізненого та у цілому підзаконного і таємного правового регулювання ордистичної діяльності). Робота із особистісними і речовими джерелами антикримінальних відомостей частіше за все починається у межах негласної діяльності по боротьбі зі злочинами і тому потребує узгодженого дослідження, розробки та удосконалення гласних і негласних проблем даної роботи та інших традиційних положень криміналістичної науки, у тому числі із поступовим розширенням цих завдань на боротьбу зі всіма іншими, ніж злочини (паразлочини), правопорушеннями. Доцільно звернути увагу на ту обставину, що для ордистики ордистичне судочинство має таке ж саме значення, як і антикримінальне судочинство для криміналістичної науки.

З появою новітньої регламентної юридичної науки «Ордистичне судочинство України» має з'явитися і основний її «науковий продукт» – «Кодекс ордистичного судочинства України» і навіть «Міжнародний кодекс ордистичного судочинства», які і будуть тим правовим процедурним порядком (формою), в якому на новому законодавчому рівні мають застосовуватися розроблені ордистиккою удосконалені

складові частини негласної методики боротьби зі злочинами (паразлочинами) та з усіма іншими без винятку правопорушеннями. У цьому полягає й принципова різниця дисциплінарних зв'язків криміналістики та науки антикримінального судочинства, які обмежуються боротьбою лише зі злочинами, та між ордистиккою та наукою ордо-регламентного судочинства, що вже має охоплювати боротьбу зі всіма правопорушеннями. Тому виникає необхідність окремо розглянути дисциплінарні зв'язки криміналістики з іншими гласними процедурними юридичними науками, у першу чергу, тих з них, які мають розробити гласну правову процедурну форму боротьби з кожним із інших, ніж злочини (паразлочини), видом правопорушень.

2.5. У цьому аспекті особливу увагу доцільно приділити дисциплінарним зв'язкам криміналістики із *Адміністративним судочинством України* (яке зараз існує у частині боротьби з адміністративними проступками у змішаному варіанті разом із базисноантиделіктними нормами у межах Кодексу України про адміністративні правопорушення, тоді як існуючий Кодекс адміністративного судочинства України утворює лише процедуру із визнання правомірними чи протиправними діянь, у тому числі рішень та правових актів, суб'єктів владних повноважень у контексті положень іншого, ніж конституційного, законодавства. Позиція Т. О. Коросташової та О. С. Тунтули із необхідності об'єднання даного судочинства із конституційним у силу їхньої тотожності за метою – встановлювати правомірності чи протиправності діяння, у тому числі рішення та правового акту суб'єкта владних повноважень, у кінцевому підсумку Конституції України як основного закону, викладається більш детально у контексті дослідження дисциплінарних зв'язків криміналістики та ордистики із оновленою процедурною юридичною наукою – «Конституційне судочинство України».

Що ж стосується оновленої базисноантиделіктної юридичної науки «Адміністративна галузь права України» та процедурної юридичної науки «Адміністративне судочинство України», яке має бути очищене від чинного адміністративного судочинства і являти собою правову процедуру лише розгляду і перегляду справ про адміністративні проступки або парাপроступки, то тісні дисциплінарні зв'язки цих наук із криміналістикою та ордистиккою обумовлені, перш за все, тотожністю природи злочину (паразлочину) та адміністративного проступку (парапроступку), відмінність між якими полягає лише у тому, що перше з діянь є суспільно небезпечним, оскільки заподіює інтересам окремої фізичної чи юридичної особи або держави у цілому суттєву шкоду, а

друге діяння, як і будь-який інший проступок (парапроступок): дисциплінарний, цивільний чи арбітражний, є лише суспільно шкідливим зі шкодою меншою за суттєву, або більшою за значну, яка заподіюється будь-яким протиправним діянням. Адже ж неможливо уявити, що всі витрати на розробку належного якісного, ефективного та раціонального правового врегулювання необхідних сторін суспільного життя можна оцінити меншими, ніж значними для прав, інтересів чи обов'язків певної фізичної або юридичної особи чи суспільства у цілому.

Суспільна небезпечність діяння є поняттям суб'єктивним. Воно хоча і має встановлюється на основі об'єктивних даних ступеня негативного впливу певного діяння на ті чи інші права, інтереси чи обов'язки певної фізичної або юридичної особи чи суспільства у цілому, але практично є сукупним рішенням парламентарів, які й вирішують, чи має певне діяння залишитися поміж злочинів (паразлочинів) або має перейти до, перш за все, адміністративних, і, не виключно, інших проступків (парапроступків).

Розроблені криміналістикою методики боротьби з окремими видами чи групами злочинів іноді можуть залишитися практично значущими й для методики боротьби з відповідними проступками, коли свого часу самогоноваріння було за будь-яких обставин злочином, а зараз як злочином, так і правомірним діянням: самогоноваріння для особистих потреб та ін. Але й без цієї обставини значимість криміналістики та ордистики у розробці складових частин методики боротьби з традиційними адмінпроступками (парапроступками) є не меншою, що, врешті-решт, і визначає сутність та динаміку дисциплінарних зв'язків оновленої науки адміністративного судочинства з криміналістикою та ордистикою.

2.6. З огляду на це, варто у загальному плані розглянути дисциплінарні зв'язки криміналістики із ***Цивільним (Де-факто майновим) судочинством України, Арбітражним (Де-юре майновим) судочинством України*** (чинне Господарське процесуальне право України), ***Трудовим судочинством України*** (що зараз фактично не існує, а тому немає й перспективного базисноантиделіктного Трудового кодексу України та процедурного Кодексу трудового судочинства України, положення яких поки що представлені в єдиному Кодексі законів про працю України та у низці законів і чисельних підзаконних правових актів із врегулювання процедури притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності, у тому числі й у низці відомчих статутів про дисципліну).

Цивільне та арбітражне судочинство являють собою процедуру, яка, з одного боку, утворює правовий порядок боротьби з цивільними та арбітражними проступками (парапроступками), тобто, із діями, що порушують договірні і позадоговірні зобов'язання, а, з іншого боку, є супутньою процедурою із відшкодування збитків, що заподіяні іншими правопорушеннями: злочином (паразлочином) або адміністративним чи дисциплінарним і навіть цивільним чи арбітражним проступком. Тому завдання криміналістики та ордістики у контексті цивільного, арбітражного та трудового судочинства полягають у розробці складових частин методики як боротьби з цивільними, арбітражними та дисциплінарними проступками, так і відшкодування збитків, іншого відновлення прав, інтересів та обов'язків фізичної чи юридичної особи або держави.

2.7. Окремої уваги з цієї групи наук заслуговує така процесуальна юридична наука, як *Конституційне судочинство України*, що на сьогодні, по суті, ще не сформувалася, і тому замість перспективного Кодексу конституційного судочинства України Конституційний Суд України при розгляді справ необгрунтовано керується лише Законом України «Про Конституційний Суд України» і «Регламентом Конституційного Суду України», який, до речі, прийнятий самим судом і фактично не може визнаватися правовим актом; але ж Конституційний Суд України, як будь-яка інша юридична особа, може для своєї суто внутрішньоорганізаційної роботи видавати локальні підзаконні акти; визнання ж такою регламентацію процедури розгляду справ у даному суді виходить за межі здорового глузду.

Сутність конституційного судочинства Т. О. Коросташова і О. С. Тунтула вбачають у встановленні факту правомірності чи протиправності діянь, у тому числі рішень і правових актів, суб'єктів владних повноважень у контексті Конституції України. Чинне ж адміністративне судочинство має на меті встановити такі ж самі факти, але вже у частині положень інших, ніж Конституція України, правових актів – законів і підзаконних правових актів. З іншого боку, поточні закони мають відповідати Основному закону, а підзаконні правові акти – законом. Звідси випливає логічний висновок про тісний взаємозв'язок чинного конституційного та адміністративного судочинства, яке має встановити факт правомірності чи протиправності діянь, рішень і правових актів, врешті-решт, Основному закону.

Тому вказані автори пропонують дану процедуру об'єднати у вигляді оновленого Конституційного судочинства України, яке має здійснювати

на підставі базисноантиделіктного Конституційного кодексу України та процедурного Кодексу конституційного судочинства України Конституційна палата Верховного Суду України, відповідні палати обласного суду і через конституційну спеціалізацію суддів низової ланки.

Незважаючи на те, що оновлене Конституційне судочинство України, як і цивільне (де-факто майнове) та арбітражне (де-юре майнове) судочинство, має допоміжний щодо боротьби з правопорушеннями характер зі встановлення лише факту наявності чи відсутності певного правопорушення (злочину чи паразлочину або адміністративного, трудового, цивільного чи арбітражного проступку, парাপроступку), воно також потребує відповідної уваги криміналістики із розробки складових частин відповідно гласної і негласної методики встановлення факту наявності чи відсутності протиправності діяння, у тому числі рішення або правового акту, суб'єкта владних повноважень, щоб потім залежно від того, яке власне правопорушення вчинене такого роду протиправними діяннями, проводити взаємопов'язану боротьбу з певним правопорушенням.

Необґрунтованість існуючого порядку тлумачення Конституційним Судом України конституційних положень із достатньо суттєвими юридичними наслідками (що іноді ставлять під сумнів закладену при прийнятті Конституції України чи певного її положення концепцію) обумовлена наріжним принципом юриспруденції про те, що автентичне тлумачення (а лише воно повинно мати юридичні наслідки) Основного закону, законів у порядку поточного законодавства і всіх інших без винятку правових актів має належати тільки тим посадовим особам чи органам, які видали ці акти.

У контексті ж тлумачення конституційних положень та положень інших законів доцільно уточнити, що таке право повинна мати лише Верховна Рада України, причому у складі не меншому за той, у якому було прийняте відповідне положення. Наприклад, якщо Конституція України у цілому чи окреме її положення було прийнято голосами 321-го народного депутата, то тлумачити і тим більше змінити дане положення може рішення тільки 321-го і більше народних депутатів, незалежно від того, буде чи ні у всіх інших випадках конституційна більшість, яка у загальному плані необхідна для прийняття (але не зміни і тлумачення) будь-якого конституційного положення.

2.8. Виконавче судочинство України (перспективна процедурна додаткова регламентна юридична наука, що має розробити новітній Кодекс виконавчого судочинства України, має лише у майбутньому

набути необхідних дисциплінарних зв'язків із криміналістикою та ордиістикою, оскільки існуюча правова процедура виконання інших, ніж антикримінальні судові і позасудові рішення по справах про всі інші, ніж злочини, правопорушення, є переважно підзаконною; лише основи виконання цих рішень регулюються відповідними процедурними кодексами, та й то тільки тих, які на сьогодні є, а деталізація даної процедури представлена у чисельному відомчо розрізненому підзаконному правовому регулюванні у вигляді різного роду положень, інструкцій тощо), з яким криміналістика та ордиістика мають у перспективі узгоджено досліджувати та удосконалювати проблеми роботи із особистісними і речовими джерелами та застосування інших традиційних технічних, тактичних і методичних положень указаних методичних наук на стадії виконання досудових і судових рішень у контексті гласної і негласної боротьби з кожним із інших, ніж злочини, правопорушень.

3. На **третьому місці** за міцністю зв'язків з криміналістикою та ордиістикою знаходяться **базисноантиделіктні юридичні мононауки**, які у контексті черговості, характеру і ступеня міцності цих зв'язків більш правильно розглянути у такій послідовності.

3.1. **Антикримінальна галузь права України** (існуюче Кримінальне право України, назва якого із викладених вище причин некоректності термінологічного сприйняття має бути уточнена), у якій криміналістика, зокрема, запозичила класифікацію суспільно небезпечних діянь за родовим і видовим об'єктом і на її основі та іншого категоріального апарату антикримінального права розбудувала термінологію і систему часткових методик боротьби з окремими видами чи групами злочинів (паразлочинів) чи при особливих обставинах. Склад того чи іншого злочину має велике значення і для розробки його криміналістичної характеристики, коли звертається увага як на основні, так і на допоміжні кваліфікуючі ознаки. Аналогічне значення дана базисноантиделіктна юридична наука має і для ордиістики, яка має використовувати всі ці положення для розробки складових частин негласної методики боротьби зі злочинами, їх ордиістичної характеристики та ін.

3.2. Коли ж стати на позиції другої концепції поняття криміналістики та ордиістики, то схожі зв'язки вказаних наук мають з'явитися та поступово удосконалитися і з усіма іншими без винятку базисноантиделіктними юридичними науками: **Конституційною, Адміністративною, Трудовою, Цивільною та Арбітражною галузями права України**, оскільки в основу розробки методики боротьби із відповідними видами і групами правопорушень має бути покладений склад та інші базисно-

антиделіктні ознаки певного виду, групи і категорії проступку (парапроступку), що буде мати значення для розробки і відповідної криміналістичної характеристики кожного з таких видів, групи і категорії правопорушень.

4. **Четвертий рівень** за черговістю, характером і ступенем міцності дисциплінарних зв'язків з криміналістикою та ордистиккою мають зайняти окремі **теорологічні юридичні науки**, особливості яких більш правильно розглянути у такому порядку.

4.1. Перше місце, але не за значимістю (оскільки у даному відношенні, безумовно, варто було б розпочати з Філософії юриспруденції, Теорології юриспруденції та ін.), а за історичними зв'язками, має посісти така теорологічна юридична наука, як **Психологія юриспруденції**, оскільки саме дана теорологічна юридична наука, яка традиційно до цього часу іменується словосполученнями «Судова психологія» чи «Юридична психологія», виникла у межах судової медицини, а остання – у межах криміналістики та інших наук так званого «кримінального блоку» [13, с. VII-XIV] і тому разом із юридичною медициною (судовою медициною) традиційно й до цього часу знаходиться у блоці наук криміналістичного циклу та на кафедрі криміналістики чи на іншій разом із криміналістичною наукою кафедрі.

У силу цього виникли і поступово розвилися достатньо тісні дисциплінарні зв'язки даної теорологічної мононауки із криміналістикою і, як наслідок, і з ордистиккою, що, однак, звужувало ті завдання, які психологія юриспруденції має виконувати за розглянутою новітньою класифікацією юридичних наук у цілому (див. підрозд. «а») – досліджувати та удосконалювати психологічні аспекти боротьби не тільки зі злочинами (що тільки і покладається зараз на традиційну судову чи юридичну психологію), а зі всіма іншими без винятку правопорушеннями, і більш того, розробляти психологічні основи здійснення антиделіктної діяльності взагалі, а також усіх інших напрямків юридичної діяльності: правотворчого, правозастосовчого і навіть освітянського та наукового. Саме тому психологія юриспруденції і знайшла своє місце поміж теорологічних, а не методичних юридичних наук, зберігаючи, однак, все ж такі тісні дисциплінарні зв'язки з криміналістикою та ордистиккою як за першою, так у перспективі і за другою концепцією їх поняття і системно-структурної будови.

Найбільш розвинутими положеннями психології юриспруденції є і, безумовно, будуть залишатися у майбутньому психологічні аспекти ведення боротьби зі злочинами, із паразлочинами та іншими право-

порушеннями, що обумовлює не тільки існуючий і перспективний рівень тісноти дисциплінарних зв'язків даної теоретичної юридичної науки із криміналістикою та ордістиккою, а й необхідність відмежування психології юриспруденції від іншої спорідненої з нею полінауки «Юридична психіатрія», яка традиційно має ще більш тісні дисциплінарні зв'язки з криміналістикою та ордістиккою у силу наступних її особливостей.

Завданням юридичної психіатрії є дослідження різного роду вад психіки людини, вивчення та антикримінальне значення яких також здавна більшою мірою було пов'язано із боротьбою зі злочинами. Психологія юриспруденції має досліджувати антикримінальне значення нормального стану (у першу чергу, при розробці тактичних прийомів отримання інформації від особистісних джерел у процесі допиту, очної ставки, перевірки показань на місці та інших слідчих і судових дій тощо) та особливості психіки людини, викликані віковими та іншими особливими характеристиками особи, її органів чуття та умов сприйняття навколишнього світу, у т. ч. перебування її у стані алкогольного, токсикологічного чи наркотичного сп'яніння тощо. В останньому випадку для з'ясування вказаних обставин має призначатися вже судово-психологічна, а не судово-психіатрична експертиза.

4.2. Поряд з цим достатньо тісні зв'язки криміналістика та ордістика повинні мати і з низкою інших теоретичних наук, зокрема, із **Філософією юриспруденції**, яка повинна з'явитися в майбутньому внаслідок удосконалення поняття, системно-структурної будови і змістовно-тематичного наповнення існуючої філософії права [24, с. 21] і вже після цього поряд з іншими завданнями має допомогти антиделіктологам створити філософське підґрунтя для роботи з особистісними і речовими джерелами та вирішення інших проблем криміналістичної науки. З огляду на це, філософія юриспруденції вже зараз надає у розпорядження криміналістики та ордістики метод дослідження – метод діалектичного матеріалізму, на підставі якого вказані основні методичні юридичні науки розробляють, перш за все, методологію, сутність і класифікацію методів, визначення поняття і співвідношення базисних та інших власне криміналістичних методів дослідження, сутність і різновиди джерел доказів та інших видів антиделіктних відомостей, досліджують особливості роботи із особистісними і речовими джерелами, а також закономірності сприйняття, осмислення і передачі відомостей різними категоріями особистісних джерел або виникнення речових джерел різноманітної природи (виду), з'ясовують поняття, різновиди і

співвідношення особистісних і речових джерел, у тому числі відбитків, діагностичних і ситуаційних відображень тощо.

4.3. Аналогічно *Соціологія юриспруденції* має розвинути із традиційної соціології права [24, с. 21] і повинна забезпечити криміналістику та ордистику методиками соціологічних досліджень у контексті різного роду опитувань з метою з'ясування стану відношення тих чи інших категорій осіб до певних криміналістичних та ордистичних проблем. Не менш важливим у контексті новітніх завдань соціології юриспруденції має стати значуще для криміналістики та ордистики з'ясування сутності й особливостей індивідуума як основного суспільного елемента тощо.

4.4. Оскільки *Теорологія юриспруденції* є теорологічною наукою для всіх юридичних наук, вона не може оминати увагою криміналістичні та ордистичні проблеми, коли дані основні методичні антиделіктні неправові юридичні науки для самовизначення вказаної своєї природи та інших поняттєстворюючих ознак, у першу чергу, їх завдань у контексті розробки складових частин відповідно гласної і негласної методики боротьби з кожним із різновидів правопорушень, визначення сутності і різновидів останніх та ін., мають звернутися до відповідних новітніх теорологічних положень тощо.

Водночас, дисциплінарні зв'язки криміналістики та ордистики з іншими теорологічними мононауками і полінауками можуть бути простежені переважно опосередковано, коли, наприклад, зв'язок з указаними основними методичними юридичними науками *Політології юриспруденції* (чинної теорії держави як частини такої традиційної теоретичної юридичної науки, як «Теорія держави і права» та у певній мірі – «Політології права») може проявитися через з'ясування сутності і місця антиделіктних органів, які, у першу чергу, і застосовують криміналістичні та ордистичні знання у вітчизняній політичній системі та ін.

5. **П'яте місце** за черговістю, характером і ступенем міцності дисциплінарних зв'язків з криміналістикою та ордистикою належить **регулятивним юридичним наукам**, оскільки у контексті удосконалення складових частин відповідно гласної і негласної методики боротьби з окремими видами і групами правопорушень, у першу чергу, злочинів і паразлочинів, але не виключно й адміністративних, дисциплінарних, цивільних та арбітражних проступків і парাপроступків (усе залежить від того, яке саме правопорушення було підготовлено чи скоєно), виникає необхідність залучити певні положення тих або інших

регулятивних юридичних чи норми розроблених ними кодексів. Наприклад, розробка належної криміналістичної чи ордицистичної характеристики екологічних злочинів і методики боротьби з даною категорією злочинів неможлива без залучення окремих положень (норм) *Земельної, Водної, Лісної, Надрової, Повітряної* та іншої галузі *права (кодексу) України*; при розробці аналогічних аспектів боротьби із злочинними порушеннями правил охорони праці – положення (норми) *Будівничої* чи *Земельної галузі права (кодексу) України*; боротьби із транспортними злочинами – положень (норм) *Водної, Повітряної, Транспортної* та іншої галузі *права (кодексу) України* та ін.

6. Завершальне **шосте місце** за черговістю, характером і ступенем тісноти дисциплінарних зв'язків з криміналістикою та ордицистикою повинно вже належати низці неюрідичних наук, досягнення яких колись напряду використовувала криміналістика та ордицистика. Зараз же вказані основні методичні юридичні науки досягнення **неюрідичних наук**, у першу чергу, **природничих, суспільних, педагогічних та ін.**, використовують не напряду, що було поширено з моменту появи цих наук і частково аж до 90-х років, а із відповідною переробкою, іноді достатньо суттєвою, у контексті якісного, ефективного і раціонального виконання своїх завдань.

6.1. Мова йде, у першу чергу, наприклад, про такі природничі науки, як *Хімія* і *Фізика*, які одні з перших надали криміналістиці, а пізніше – й ордицистиці систему хімічних, фізичних і фізико-хімічних методів особистісного чи більшою мірою експертного дослідження речових джерел антикримінальних відомостей.

6.2. Аналогічне значення для криміналістики та ордицистики має *Анатомія людини, Медицина, Біологія, Мікробіологія, Зоологія, Ветеринарія, Іхтіологія* та ін., коли мова йде вже про дослідження ознак зовнішності чи про експертне дослідження тіла і виділень людини, тварин, у тому числі риб і рослин або виробів (частин, виділень) тваринного чи рослинного походження, субстанцій ґрунту, водоймищ, повітря тощо.

6.3. Положення *Наукової організації праці* стали корисними для криміналістики та ордицистики у контексті розробки багатьох категорій тактики і методики, у першу чергу, проблем наукової організації процесу боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями – взаємопов'язаного версіювання, планування та організації роботи як з особистісними і речовими джерелами зокрема, так і досудового слідства, судового

розгляду ти перегляду чи слідчого вирішення кримінальної справи, виконання слідчого чи судового рішення взагалі.

6.4. Без базисних положень *Логіки, Етики та Естетики* криміналістиці та ординістиці важко було б розробити якісні, ефективні й раціональні способи (тактичні прийоми) окремих де-факто і де-юре процесуальних і парапроцесуальних дій чи негласних заходів або їх комбінації, а також методичні рекомендації із належного ведення гласної і негласної боротьби зі злочинами, а у перспективі – і з іншими видами правопорушень та ін. Велике значення має логіка й для розробки категорій і процедури як версіювання, так й антикримінального та іншого антиделіктного доказування.

6.5. Не можна уявити без базисних положень *Педагогіки і Дидактики* належною організації і проведення юридосвітянської та юриднаукової діяльності взагалі та криміналістичної й ординістичної підготовки юристів зокрема, до викладу новітньої концепції якої [27; 28 та ін.] і варто перейти зараз, оскільки сутність дисциплінарних зв'язків криміналістики та ординістики з іншими природничими, суспільними та іншими неюрідичними науками має аналогічний характер.

в) Дидактичні основи криміналістики

Найбільш правильному розумінню сутності дидактичних основ науки криміналістики та ординістики допомагає з'ясування сутнісно-видового поділу напрямків юридичної діяльності, який за останнім з варіантів Т. О. Коросташової стисло виглядає так:

1. Правотворчий:
 - 1.1. Законотворчий:
 - 1.1.1. Конституційний.
 - 1.1.2. Поточнозаконотворчий.
 - 1.2. Підзаконотворчий:
 - 1.2.1. Базиснопідзаконотворчий (поширюється на всю країну).
 - 1.2.2. Корпоративнопідзаконотворчий (поширюється на певне відомство).
 - 1.2.3. Локальнопідзаконотворчий (поширюється на певну юридичну особу).
2. Правозастосовчий.
3. Антиделіктний.
4. Юридосвітянський.

5. Юриднауковий [11, с. 37 та ін.].

Основуєтесь на новітній концепції напрямків юридичної діяльності [27; 28 та ін.], Т. О. Коросташова пропонує наступну концепцію чотириступеневої юридичної освіти і науки, коли спочатку виділяється єдиний напрямок підготовки юристів – «Юриспруденція» і дві спеціальності – «Правознавець» (фахівець-правознавець) і «Антиделіктолог» (фахівець-антиделіктолог). У свою чергу, кожна з названих спеціальностей має поділитися на низку спеціалізацій і субспеціалізацій. Так спеціалізаціями правознавчої спеціальності є нотаріус, юрисконсульт, регістратор актів громадянського стану, а спеціалізаціями антиделіктної спеціальності – слідча, прокурорська, адвокатська, експертна, ординічна, чекістатурна (СБУ), парачекістатурна (міліцейська) та ін., яких має бути стільки, скільки є антиделіктних органів, перелік яких уже непрямо викладений у контексті концепції напрямків юридичної діяльності. Можна обґрунтувати наявність біля 50-ти анти деліктних органів.

Субспеціалізації ж на сьогодні більш доречно передбачати у межах лише правознавчої спеціалізації «Юрисконсульт» (субспеціалізації: загальна, пенсійно-страхова та ін.) та таких антиделіктних спеціальностей, як «Експертна» (субспеціалізації: криміналістична, психолого-психіатрична, медична, біологічна, одорологічна) та «Ординічна» (субспеціалізації: ординіст загальної компетенції, ординіст БОП, ординіст БЕП, ординіст БНОН, ординіст БПН, ординіст-податківець, ординіст-митник, ординіст-охоронець, ординіст-технік, ординіст-прикордонник, ординіст-пенітенціар, ординіст-розвідник, ординіст-контррозвідник).

Сутність чотириступеневої юридичної освіти і науки полягає у поступовому проходженні наступних освітньо-кваліфікаційних рівнів (ОКР):

1. *Базового* – із присвоєнням після 3-х років денного вузівського навчання базового ОКР «Бакалавр юриспруденції» без права займатися будь-яким напрямком юридичної діяльності, але із можливістю вибрати майбутню спеціальність, спеціалізацію і субспеціалізацію.

2. *Спеціалізованого* – із присвоєнням після 2-х років денного вузівського навчання спеціального ОКР за однією зі спеціальностей, спеціалізації і субспеціалізацій із правом роботи по цій спеціальності, спеціалізації, субспеціалізації, наприклад, «Спеціаліст-Антиделіктолог ординістичної спеціалізації субспеціалізації ординіст загальної компетенції» або «Спеціаліст-Правознавець юрконсультативної спеціалізації субспеціалізації юрисконсульт страхового і пенсійного права». Необхідність

виокремлення певної спеціалізації та субспеціалізації має обґрунтовуватися лише тим, що саме певний обсяг знань та рівень практичних навиків, який потрібний для якісної, ефективної і раціональної відповідної роботи, не може бути отриманий чи здобутий у межах іншої близької спеціальності чи спеціалізації протягом 2-річного вузівського навчання.

3. *Кваліфікованого* – із присвоєнням після 2-х років денного вузівського навчання кваліфікованого ОКР за спеціальністю «Магістр-Правознавець» чи «Магістр-Антиделіктолог» відповідної спеціалізації і субспеціалізації із набуття після 3-5-річної позавузівської практичної юридичної роботи права займатися відповідною правотворчою, а частіше за все – підзаконотворчою діяльністю, якою фактично є робота Президента України, Прем'єр-міністра, народних депутатів України, голови Верховної Ради, міністрів і будь-яких інших керівників (окремих підприємств, установ та організацій), які можуть мати й іншу базову освіту (економічну, медичну, технічну та ін.), проте при цьому обов'язково повинні мати й другу вищу освіту – юридичну, за кваліфікованим ОКР. Даний ОКР також надає права займатися науковою чи освітянською юридичною діяльністю.

Якщо ж випускник вузу після 3-5-річної практичної роботи з дипломом спеціаліста бажає набутти магістерський ОКР за іншою спеціальністю, спеціалізацією чи субспеціалізацією, то він має з дипломом бакалавра юриспруденції спочатку набутти відповідного диплома спеціаліста, коли вже навчальні курси, що були пройдені за попереднім навчанням за спеціальним ОКР мають зараховувати у навчальний план за обраною спеціальністю, спеціалізацією чи субспеціалізацією, а потім знову пропрацювати 3-5 років і вже після цього продовжити відповідне навчання за магістерським ОКР. Ступінь схожості первинної і нової спеціалізації чи субспеціалізації може впливати на термін обов'язкової практичної роботи за новою спеціалізацією чи субспеціалізацією. Такий самий підхід має існувати й для осіб, які бажають лише змінити вид практичної юридичної діяльності за іншою спеціальністю, спеціалізацією чи субспеціалізацією.

4. *Наукового* ОКР через незалежне від акредитації і ліцензування ВНЗ присудження спецрадами по кожній із наукових спеціальностей при ВАКУ України (де члени таких рад мають працювати за основною роботою і не можуть поєднувати за сумісництвом роботу в навчальних і науково-дослідних установах) єдиних науково-освітянських ступенів «Доцент юриспруденції» (при вирішенні суттєвої наукової проблеми)

чи «Професор юриспруденції» (при відкритті теорії, вчення, концепції, науки, напрямку).

Викладений підхід із вузівської підготовки юристів повинен мати й відповідне навчальне забезпечення, що, на думку Т. О. Коросташової, може бути представлено наступною системою навчальних курсів з будь-якої юридичної науки, наприклад, з такої базисної теоретичної юридичної науки, як «Теоретика юриспруденції»:

1. *Еталонний курс криміналістики (ордистики)*, який має містити в собі всі новітні положення даної науки і стати основою для формування базового навчального курсу і системи криміналістичних (ордистичних) спецкурсів, набуває значення для з'ясування стану розвитку криміналістики чи ордиристики (що саме і на якому рівні на цей час досліджено) та узгодження проведення наукових досліджень.

2. *Ретроспективний курс криміналістики (ордистики)*, в якому мають бути вже застарілі і витіснені новітніми положеннями розробки даної науки, що має значення для того, щоб зрозуміти хронологію і сутність дослідження певних криміналістичних (ордистичних) положень.

3. *Базовий навчальний курс криміналістики (ордистики)*, який має містити взяті і відповідним чином перероблені з еталонного навчального курсу всі ті положення, які мають значення для належної базової криміналістичної чи ордистичної підготовки юристів узагалі.

4. *Спеціальні навчальні курси криміналістики (ордистики)*, які, на відміну від попередніх навчальних курсів даної науки, мають бути у вигляді не всеохоплюючого підручника, а низки відповідних спецкурсів, що мають викладатися після вивчення базового навчального курсу даної юридичної науки і забезпечувати підготовку фахівців по кожному зі спеціальних і кваліфікованих ОКР кожної із юридичних спеціальностей, спеціалізацій і субспеціалізацій.

Іншими словами, таких спецкурсів має бути стільки, скільки існує груп достатньо близьких спеціалізацій і субспеціалізацій спеціалістів-юристів і магістрів-юристів у межах розроблених та узгоджених у ході відповідних наукових дискусій стандартів вузівської юридичної спеціальності, спеціалізації і субспеціалізації.

Всі вказані навчальні курси і спецкурси з криміналістики (ордистики), як і будь-якої іншої юридичної науки, мають розроблятися спеціальною комісією МОН МС України, узгоджуватися на Всеукраїнській науково-практичній конференції і бути єдиними для всіх вітчизняних юридичних вузів, які здійснюють юридосвітанську діяльність, кожен рік оновлятися у контексті новітніх дисертаційних та інших фундаментальних розробок,

які мають поповнити еталонний навчальний курс криміналістики новітніми положеннями даної науки, у тому числі витіснивши з даного курсу в ретроспективний курс уже застарілі положення. У свою чергу, оновлений еталонний курс криміналістики є основою для відповідного вичерпного оновлення базового навчального курсу і системи спецкурсів для криміналістичної (ордистичної) підготовки юристів зі спеціалізованого і кваліфікованого ОКР.

Щойно захищені чи іншим чином фундаментально апробовані положення криміналістики (ордистики) або будь-якої іншої юридичної науки можуть виявитися і менш обґрунтованими чи розробленими, ніж ті, що вже є в еталонному навчальному курсі, а тому мають на пряму перейти в ретроспективний курс. Не є винятковою й ситуація, коли такого роду щойно отримані наукові положення не будуть корисними як для базової, так і наступної підготовки фахівця з будь-якої спеціалізації чи субспеціалізації. Тому вони мають залишатися нерозподіленими в еталонному курсі, що буде свідчити про відсутність науково-прикладної значимості результатів певного дисертаційного чи іншого фундаментального дослідження. Такі ж випадки повинні виключатися.

СПИСОК

використаної літератури

1. Басай В. Д. Криміналістична одорологія (теоретичні, правові і методичні основи) : [монографія] / В. Д. Басай. – Івано-Франківськ : ВПТ «Вік», 2003. – 502 с.
2. Басай В. Д. Основи криміналістичної одорології : дис. ... д-ра юрид. наук ; Національн. кк. вн. справ / В. Д. Басай. – К., 2003. – 652 с.
3. Белкин Р. С. О предмете советской криминалистики / Р. С. Белкин, Ю. И. Краснобаев // Правоведение. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1967. – № 4.– С. 90–94.
4. Белкин Р. С. История отечественной криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : НОРМА, 1999. – 486 с.
5. Белогриц-Котляревский Л. С. Новые направления в уголовном правоведении / Л. С. Белогриц-Котляревский // Журнал Министерства юстиции. – СПб. : Сенатск. тип., 1903. – № 2. – С. 152–178.
6. Васильев А. Н. Введение в курс криминалистики : [лекция] / А. Н. Васильев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1962. – 28 с.
7. Винберг А. И. Предмет и метод советской криминалистики // Криминалистика : учебник : [в 2 ч.] / [под ред. А. И. Винберга, С. П. Митричевой. – М. : Госюриздат, 1950. – Ч. 1. – С. 3–17.
8. Во ВНИИ криминалистики Прокуратуры СССР. Предмет советской криминалистики и ее место в системе юридических наук // Соц. законность. – М. : Госюриздат, 1952. – № 3. – С. 77–80.
9. Возгрин И. А. Введение в криминалистику: История, основы теории, библиография / И. А. Возгрин. – СПб. : Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2003. – 475 с.
10. Выдря М. М. Место криминалистики в системе юридических наук / М. М. Выдря, М. Н. Любарский // Вопросы советской криминалистики. – Алма-Ата, 1959. – С. 34–36.
11. Ган И. И. Понятие, задачи и значение криминалистики / И. И. Ган // Судебная газета. Приложение Сборника Решений Уголовного и Гражданского Кассационного Департаментов и Общего Собрания Правительствующего Сената и Вечного Календаря. – СПб., 1903. – № 15. – С. 2–5.
12. Голунский С. А. Техника и методика расследования преступлений / С. А. Голунский, Г. К. Рогинский ; [под ред. М. С. Строговича]. – М. : Сов. зак-во, 1934. – 22 с.

13. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс ; [пер. с нем. с 4-го доп. изд. Л. Дудкина, Б. Зиллера]. – СПб. : Тип. М. Меркушева, 1908. – 1040 с.
14. Домбровский Р. Г. Предмет криминалистики : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Р. Г. Домбровский. – Л., 1974. – 23 с.
15. Зорин Г. А. Теоретические основы криминалистики / Г. А. Зорин. – Мн. : Амалфея, 2000. – 416 с.
16. Закатов А. А. Криминалистическое учение о розыске : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук / А. А. Закатов ; Киевск. гос. ун-т. – К., 1987. – 39 с.
17. Кириченко О. А. Проблеми криміналістики в сучасних умовах боротьби із злочинністю / О. А. Кириченко // Українознавство і гуманізація освіти : матер. наук.-практ. конференції 19-20.11.1992 р., Дніпропетровський держуніверситет. – Дніпропетровськ : Вид-во ДДУ, 1993. – С. 147–148.
18. Кириченко А. А. Основы судебной микрологии : [монография] / А. А. Кириченко. – Днепропетровск : Изд-во Пороги, 1994. – 536 с.
19. Кириченко А. А. Основы судебной микрологии : дисс. ... д-ра юрид. наук / А. А. Кириченко ; Киевский гос. ун-т им. Тараса Шевченко. – К., 1994. – 408 с.
20. Кириченко А. А. Основы криминалистической микрологии : дисс. ... д-ра юрид. наук / А. А. Кириченко ; Нац. юрид. ак. Украины им. Ярослава Мудрого. – Харьков, 1996. – 435 с.
21. Кириченко А. А. Основы судебной микрообъектологии : [монография] // А. А. Кириченко. – Харьков : Основа, 1998. – 1220 с.
22. Кириченко А. А. Основы юридической одорологии (теорология, правовая процедура, методика) : монография // А. А. Кириченко, В. Д. Басай, А. М. Щитников. – Мн. ; Ивано-Франковск : Изд-во Плай, ГЭКЦ МВД РБ, 2001. – 768 с.
23. Кириченко С. А. Перша і друга концепція криміналістики та ордиристики : Лекція 2 / [С. А. Кириченко, Ю. О. Ланцедова, Ю. Д. Ткач, О. С. Тунгула ; за наук. ред. проф. О. А. Кириченка]. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – Вип. 5. – 28 с.
24. Кириченко С. А. Теорология юриспруденції : Лекція 1 / С. А. Кириченко, Ю. О. Ланцедова, Ю. Д. Ткач ; [за наук. ред. проф. О. А. Кириченка]. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – Вип. 5. – 268 с.
25. Кириченко С. А. Сутність і класифікація антикримінальних доказів та їх особистісних і речових джерел : навч. посібник / [С. А. Кири-

ченко, Ю. О. Ланцедова, Ю. Д. Ткач, О. С. Тунтула]. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 384 с.

26. Кириченко С. А. Сутність і класифікація доказів та їх джерел у кримінальному судочинстві; генеза і можливості удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Кириченко Сергій Анатолійович ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2009. – 221 с.

27. Коросташова Т. О. Деякі часткові концепції освітнянської і наукової юридичної діяльності / Т. О. Коросташова // Ольвійський форум – 2009: Стратегії України в геополітичному просторі. Міжнар. наук.-практ. конф. 12-14.06.2009 р. : тези. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Том 2. – С. 44–45.

28. Коросташова Т. О. Ступеневий сутнісно-видовий поділ базисних напрямків юридичної діяльності / Т. О. Коросташова // Ольвійський форум – 2011: Стратегії України в геополітичному просторі : Міжнар. наук.-практ. конф. 08-12.06.2011 р. : тези.– Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Т. 9. – С. 37–38.

29. Краснобаев Ю. И. Понятие предмета советской криминалистики (История и современное состояние проблемы) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Ю. И. Краснобаев ; Акад. МВД СССР. – М., 1976. – 23 с.

30. Криміналістика : учебник / [под ред. Р. С. Белкина, Г. Г. Зуйкова]. – М. : Юрид. лит., 1968. – 696 с.

31. Криміналістика: учебник для слушателей правовых вузов / [под ред. А. Я. Вышинского]. – М. : ОГИЗ, 1935. – Кн. 1 : Техника и тактика расследования преступлений. – 252 с.

32. Криміналістика : учебник для слушателей правовых вузов / [под ред. А. Я. Вышинского]. – М. : Сов. законодательство, 1936. – Кн. 2. Методика расследования отдельных видов преступлений. – 126 с.

33. Криміналістика : учебник / [под ред. С. П. Митричева, М. П. Шаламова]. – М. : Юрид. лит., 1963. – 544 с.

34. Криміналістика : учебник / [под ред. Н. П. Яблокова, В. Я. Колдина]. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 464 с.

35. Кузьмічев В. С. Криміналістика (схеми і таблиці) : навч. посібник / [за ред. В. Г. Гончаренка, Є. М. Моїсеєва]. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 368 с.

36. Ланцедова Ю. О. Сутність і послідовність роботи з особистісними і речовими доказами у кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика;

судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Юлія Олександрівна Ланцедова ; Харк. нац. ун-т вн. справ. – Харків, 2009. – 229 с.

37. Что такое криминалистика? // Журнал Министерства юстиции. – СПб. : Сенатск. Тип., 1900. – № 9. – С. 114–124.

38. Митричев С. П. Основные теоретические вопросы советской криминалистики : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук / С. П. Митричев ; ВИЮН. – М., 1955. – 32 с.

39. Митричев С. П. Предмет, метод и система советской криминалистики : [учеб. пособие] / С. П. Митричев. – М. : ВЮЗИ, 1956. – 50 с.

40. Пантелеев И. Ф. Теоретические проблемы советской криминалистики / И. Ф. Пантелеев. – М. : Юрид. лит., 1980. – 112 с.

41. Попов В. И. Розыскная деятельность при расследовании преступлений : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук / В. И. Попов ; Моск. гос. ун-т. – М., 1965. – 36 с.

42. Рагинов А. Р. Психологические основы расследования преступлений : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук / А. Р. Рагинов. – М., 1966. – 66 с.

43. Россинская Е. Р. Криминалистика. Вопросы и ответы : [учеб. пособие] / Е. Р. Россинская. – М. : Закон и право, 1999. – 351 с.

44. Строгович М. С. Предмет криминалистики и ее соотношение с уголовным процессом // М. С. Строгович / Труды Военно-юридической академии Красной Армии. – Ашхабад : ВЮА КА, 1942. – Вып. 2. – С. 6–11.

45. Тарасов-Радионон П. И. Советская криминалистика (предмет и метод) // П. И. Тарасов-Радионон / Соц. законность. – М. : Госюриздат, 1951. – № 7. – С. 6–15.

46. Титов А. М. Криміналістика: посібник [для самостійного вивчення дисципліни] / А. М. Титов. – Донецьк : РВЛ Дон. УЕП, 2008. – 182 с.

47. Тихиня В. Г. Теоретические проблемы применения данных криминалистики в гражданском судопроизводстве : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук ; Ленингр. гос. ун-т / В. Г. Тихиня. – М., 1984. – 32 с.

48. Ткач Ю. Д. Систематизация литературных данных о предмете и системе криминалистики : учеб.-справ. пособие : [в 3 ч.] / Ю. Д. Ткач, С. А. Кириченко, Ю. А. Кириченко ; [под ред. проф. А. А. Кириченко]. – Ивано-Франковск : Изд-во Плай, 2004. – Ч. 2. Понятие и межнаучный статус. – 238 с.

49. Ткач Ю. Д. Систематизация литературных данных о предмете и системе криминалистики : [учеб.-справ. пособие : [в 3 ч.] // Ю. Д. Ткач, С. А. Кириченко, Ю. А. Кириченко ; [под ред. проф. А. А. Кириченко]. – Ивано-Франковск : Изд-во «Плай», 2004. – Ч. 3: Структурно-тематический аспект. – 315 с.

50. Ткач Ю. Д. Поняття і системно-структурна будова криміналістики : дисс. ... канд. юрид. наук ; Одеськ. юрид. наук НУВС / Ю. Д. Ткач. – К., 2004. – 556 с.

51. Ткач Ю. Д. Теоретичні основи криміналістики (періодизація, поняття, система, міжнауковий статус) : [монографія] / Ю. Д. Ткач ; [за наук. ред. О. А. Кириченка]. – Одеса : Вид-во ОЮІ НУВС, 2007. – 176 с.

52. Тунтула О. С. Сутність і класифікація де-факто процесуальних дій та форми представлення, оцінки і використання доказів в антикримінальному судочинстві : навч. посібник : [в 2 т.] / Тунтула О. С., Кириленко Є. В., Коросташова Т. О. ; [за наук. ред. проф. О. А. Кириченка]. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Т. 1: Основна частина. – 2011. – 124 с.

53. Тунтула О. С. Сутність і класифікація де-факто процесуальних дій та форми представлення, оцінки і використання доказів в антикримінальному судочинстві : навч. посібник : [в 2 т.] / Тунтула О. С., Кириленко Є. В., Коросташова Т. О. ; [за наук. ред. проф. О. А. Кириченка]. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Т. 2 : Додатки. – 448 с.

54. Трегубов С. Н. Основы уголовной техники: Научно-практические приемы расследования преступлений : практическое руководство для судебных деятелей / С. Н. Трегубов. – Петроград : Издание юрид. книжн. склада «Право», 1915. – 334 с.

55. Шавер М. Б. Предмет и метод советской криминалистики / М. Б. Шавер // Соц. законность. – М., 1938. – № 6. – С. 56–82.

56. Шавер М. Б. Предмет и метод советской криминалистики и применение ее к расследованию отдельных видов преступлений : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / М. Б. Шавер ; Ин-т права Академии наук СССР. – М., 1939. – 21 с.

57. Шавер М. Б. Криминалистика : учебник [для юридических школ] / М. Б. Шавер, А. И. Винберг. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1940. – 200 с.

58. Шепитько В. Ю. Криминалистика : [курс лекцій] / В. Ю. Шепитько. – Харьков : Одиссей, 2003. – 352 с.

59. Шляхов А. Р. Предмет, метод и система советской криминалистической экспертизы : [учеб.-метод. пособие] / А. Р. Шляхов. – М. : ВКУЮ МЮ РСФСР, 1960. – 20 с.

60. Шурухнов Н. Г. Криминалистика : [учебник] / Н. Г. Шурухнов. – М. : Юрист, 2003. – 639 с.

61. Якимов И. Н. Практическое руководство к расследованию преступлений / И. Н. Якимов. – М. : Издание ЗАГОТХОЗа МР, 1924. – 404 с.

ЗМІСТ

<i>План-конспект проведення 4-годинної лекції</i>	3
<i>Питання 1. Періодизація розвитку вітчизняної криміналістики і загальна характеристика кожного з періодів</i>	4
<i>Питання 2. Сутність першої і другої концепцій поняття криміналістики та ординстики</i>	10
<i>Питання 3. Системно-структурна будова і змістовно-тематичне наповнення базового навчального курсу криміналістики</i>	25
<i>Питання 4. Науковий статус, дисциплінарні зв'язки і дидактичні основи:</i>	
а) <i>Класифікація юридичних наук і науковий статус криміналістики</i>	33
б) <i>Дисциплінарні зв'язки криміналістики</i>	37
в) <i>Дидактичні основи криміналістики</i>	52
<i>Список використаної літератури</i>	57

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

КИРИЛЕНКО Євген Володимирович
КОРОСТАШОВА Тетяна Олександрівна
ЛАНЦЕДОВА Юлія Олександрівна, канд. юрид. наук
ТКАЧ Юрій Дмитрович, канд. юрид. наук
ТУНТУЛА Олександра Сергіївна

КУРС ЛЕКЦІЙ

З КРИМІНАЛІСТИКИ

**ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ, ПОНЯТТЯ, СИСТЕМА,
ДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ І ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ**

За наук. ред. О. А. Кириченка

Випуск 185

Редактор *Н. Засядько*.

Комп'ютерна верстка *К. Дорофєєва*. Технічний редактор *О. Новосадовська*.
Друк *О. Полівцова*. Фальцювальньо-палітурні роботи *Ю. Шаповалова*.

Підп. до друку 03.04.2012 р.

Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.

Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.

Умовн. друк. арк. 3,72. Обл.-вид. арк. 3,33.

Тираж 100 пр. Зам. № 3822.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десанників, 10.

Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: vrector@chdu.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009 р.